

ΝΙΚΟΥ ΒΛ. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

(1940 — 1944)

ΑΘΗΝΑ
1946

ΝΙΚΟΥ ΒΛ. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ

ΣΤΑ ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ "ΚΟΥΤΣΑΚΙΑ"

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

(1940 — 1944)

ΑΘΗΝΑ
ΕΚΔΟΣΗ "ΝΑΞΙΑΚΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ,"
1945

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΤ' ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ "ΚΟΤΣΑΚΙΑ,"

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ "ΚΟΤΑΚΙΑ" ΣΤ. ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ

ΤΑ ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ δημοτικά τραγούδια, παλιά και τωρινά, αν και δεν έχουν ακόμα μελετηθεί συστηματικά και λείπει μία γενική συλλογή τους μαζί με τ' άλλα Ναξιώτικα, είναι, ωστόσο, τα πιο γνωστά έξω από το νησί τραγούδια της Νάξου από άποψη δημοσιεύματα, συλλογές και μελέτες πάνω σ' αυτά (!). Το μικρό αυτό βιβλίο δεν ερχεται ωστόσο σήμερα να συμπληρώσει το κενό που υπάρχει, ούτε κι έχει την αξίωση λαογραφικής μελέτης ή συστηματικής συλλογής. Βγαίνει μόνο με την καλοδιάθετη πρόθεση μίας απλής γνωριμίας των τραγουδιών, που στην αντίεκα του πολέμου, στην τρομάρα της σκλαβιάς και στής Δευτεριάς τη λαχτάρα, τραγουδήθηκαν στο χωριό μου, στ' Απεράθου της Νάξου. Γι' αυτό, λοιπόν, μονάχα το σκοπό, νομίζω απαραίτητη προϋπόθεση να πω λίγα λόγια για τ' απεραθίτικα «κοτσάκια», τα τραγούδια δηλαδή, που είναι τα πιο χαρακτηριστικά σήμερα της απε-

ρας 1) 'Αν πιστέψουμε στο διήγημα του Ψυχάρη «Ο προορισμός», ο πρώτος που έγραψε για τ' απεραθίτικα δημοτικά τραγούδια είναι ο Απεραθίτης Μιχάλης Δεουδές (Αντίγονος Αντιγονιάδης) με δυο άρθρα του στα γαλλικά, στο «Φιγκαρώ» του Παρισιού. Βλ. Γ. Ψυχάρη «Στόν ήσκιο του Πλατάνου», Αθήνα 1911, σελ. 116. Ο ίδιος ο Ψυχάρης, ενθουσιασμένος από ένα γράμμα που του διάβασε, λέει, ο Δεουδές με τραγούδια της μάνας του από το χωριό, γράφει στο ίδιο διήγημα για τ' Απεράθου: «Μά θάμα, θάμα μονάχο είναι ή ποιήσή τους. Σά τί μέρος της Εβρώπης ή της Ασίας, είδες μάν απλή, άγράρματι γυνάικα που τους άτομικούς της, τους οίκογενειακούς της τούς καημούς, άντς να πάη και να σου τούς κουρκουσινέςψι σέ μιά της γειτόνισσα, ερχεται και σου τούς χύνει σέ στίχους, σά να μ'ήν είχε δουλειά με τούς άθρ'ώπους, παρά με τούς θεούς, σά νάγνάντεβε μάτι με μάτι, καταπρόσωπα, τη Μούσα...» Βλ. όπ. π. σελ. 114. Συλλογές και μελέτες για τ' απεραθίτικα τραγούδια έχουν κάμει οί: Γ. Στ. Ζευγώλης στο περ. «Λαογραφία» τόμ. Ε', (1915) σελ. 179—189, ή ποιήτρια Διαλεχτή Ζευγώλη, πολλές χειρόγραφες μαζί με άλλο πλούσιο λαογραφικό υλικό του χωριού, βραβευμένη γι' αυτά από την Ακαδημία Αθηνών, ο Γ. Δ. Ζευγώλης: «Τό σύγχρονο λαϊκό τραγούδι στην Απερανθο της Νάξου», Αθήνα, Μάρτης 1937, ό Δ. Β. Οικονομίδης: «Τό σύγχρονο λαϊκό τραγούδι Απερανθού—Νάξου» περ. «Εργασία» τόμ. Ζ' (Μάρτης—Απρίλης 1936) τεύχη 324—330 και ό Αντ. Φλ. Κατσουρός που έχει δημοσιέψει πολλά παλιά απεραθίτικα τραγούδια στίς εφημερίδες «Φώς» και «Αγών Παροναξίας» και στο περ. «Κυκλάδες».

ραθίνικης μούσας και τὰ πὺ πολλὰ ἀπὸ τὰ πολεμικὰ τραγούδια τοῦ χωριοῦ, πὺν θὰ διαβάσει κι ὁ δικὸς κι ὁ ξένος μέσα στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου μου.

Μέσα στ' ὀλάνθιστο ποιητικὸ περιβόλι τ' Ἀπεραθιου, ἔνα καινούργιο και σταγὸν λουλουδάκι βγήκε ἀπὸ καιρὸ, κι ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον κι ἀπὸ ἀνθισμα σὲ ἀνθισμα, πάει σήμερα νὰ μαρῶνει τ' ἄλλα του ποιητικὰ λουλουδία. Τ' ὄνομά του εἶναι « κ ο τ σ ἄ κ ι » κι ἀπὸ τὴ δική του μυρωδιά ἀναγαλλιάζει και γεμίζει τώρα ὅλο τὸ χωριὸ κι ἀπὸ κει ξεγίνεται σ' ὅλη τὴ Νάξο.

Πὺς φύτεωσε τοῦτο τὸ παράξενο πράγμα ἐκεῖ πάνω στὰ γυνινὰ και κατάξερα κορφοβούνια τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ πὺ ἐπεσε ὁ σπόρος του στὴν ἀπεραθίνικη γῆ, πὺς ὕστερα ριζοβόλησε και φούντωσε σ' αὐτὴ και πάει νὰ ξεριζώσει τ' ἄλλα του τ' ἀδέρφια; Κανένας παλιὸς τοῦ χωριοῦ ἀνδρωπὸς, ἀπὸ κείνους πὺν ζοῦσανε πρὶν πέσει ἡ πείνα και τὸ θανατικὸ στὸ χωριὸ, μ' ὅλο πὺν θυμόταν πὺς μόλις ἀρχίξε στὴν ἐποχὴ τῆς νιότης τους νὰ τοὺς στολίζει τὶς χαρὲς τους, δὲν μποροῦσε ὅμως και νὰ πει πὺθε και πὺν κρατὰ ἡ γενιά του.

Μέσα στὰ παλιὰ τραγούδια τοῦ χωριοῦ, πὺν τοὺς ἔβαζε νὰ μοῦ λένε, πολλὸ σπάνια νᾶβρισκα κι ἔνα «κοτσάκι» ἐνὸ τὸν ἴδιο καιρὸ ὅλα τ' ἀπεραθίνικα νᾶτια τὰ τραγουδοῦσαν και τὰ χόρευαν. Μόνον στῆς παλιᾶς βλάχας⁽¹⁾ τὸ σκοπὸ, ἀκολουθώντας τὸ δεκαπεντασύλλαβο τραγοῦν σὰν τσάκισμα, πρόβαλλε πὺν και πὺν κανένα.

Μαζεύοντας, λοιπὸν, κάποτε ἀπὸ τὸ στόμα μιᾶς ἀπεραθίνισσας, γριάς τέτοια τραγούδια, βοήγια και τὰ παρακάτω, πὺν μοῦ φάνηκαν πὺς εἶχαν μεγάλη σχέση μ' ὅλη τὴν ἱστορία τῶν «κοτσακίων» και τὴν καταγωγή τους:

Ἄς ποῖμε και τ' ἀμπροστινοῦ⁽²⁾ κανένα ντραουδάκι, πὺν μοῦζει τὸ κορμάκι ντου σὰ ντὸ κυπαρισσάκι.

Σὲ τὸ λέω μπροστινὲ μου, καιρὸς γιὰ τὸν ἄσπροδοκοκκίνε μου.

Σὲ τὸ λέω κι ἔξερὲ το, χαίρου και καμάρωνε το.

Ἡ γλώσσα και τὸ ὕφος, γνήσιο παλιὸ ἀπεραθίνικο. Ἀλλὰ μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ἦτανε και κάτι ξένο, μιὰ λέξη πὺν δὲ συνιθθεῖται στὸ χωριὸ και πὺν, κάπου στὰ ποιήματα τοῦ Καβάφη, τὴν εἶχα δεῖ κ' ἤξερα πὺς κι ὁ ποιητὴς αὐτὸς τῆς παρακμῆς τὴν εἶχε συνιθθεῖ. Ἦταν τὸ πολιτικὸ Σὲ τῆς ἀρχῆς τῶν παραπάνω «κοτσά-

1) Βλάχα=παλιὸς ἀπεραθίνικος χορὸς πὺν χορεύεται ἀκόμα και σήμερα στὸ χωριὸ.

2) Ἀμπροστινός=αὐτὸς πὺν πηγαίνει μπροστὰ και σέρνει τὸ χορδ.

κίων» κι αὐτὸ μ' ἔβαζε στὸ δρόμο πὺν ἔπρεπε νὰ πᾶρω γιὰ νὰ βοῶ τὴν καταγωγή τους.

Ὅπως, λοιπὸν, τὸ περιμένα ἔτσι και τὸ βοήγια, νὰ βαρτὰ τὸ φύτρο τ' ἀπεραθίνικου «κοτσακιού» ἀπὸ τὴν Πόλη.

Τὴ λέξη «κ ο τ σ ἄ κ ι α» τὴν πρωτοσυναντοῦμε στὰ βιβλία τῆς Φαναριώτικης ποιήσεως τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα, και τέτοια εἶναι τὸ «Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν» (1790), τὰ «Ἐρωτὸς ἀποτελέσματα» (1792), τὸ «Συναξάριον τῶν εὐγενειῶν γυναικῶν και τιμιωτάτων ἀρχοντισσῶν», καθὼς και σ' ἄλλα παρόμοια τοὺς μὰ λιγότερο γνωστὰ⁽¹⁾.

Τὰ βιβλία αὐτὰ, ἐξὸν ἀπὸ τὶς διηγήσεις στὸ πεζὸ και τοὺς δεκαπεντασύλλαβους στίχους των, εἶχαν μέσα και τέτοια διόστιχα τραγουδιὰ ὅπως τ' ἀπεραθίνικα, κι ὀνομασμένα ἔτσι: «κ ο τ σ ἄ κ ι α⁽²⁾».

Τὰ τραγουδιὰ αὐτὰ, ὅπως και τ' ἄλλα περιεχόμενα τῶν βιβλίων αὐτῶν, ἦταν ἀγαπημένο ἀνάγνωσμα τῆς ἐποχῆς⁽³⁾, τὰ μάθαιναν ἀπ' ἑξὼ οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης ἐκείνου τοῦ καιροῦ και τὰ τραγουδοῦσαν στὰ γλέντια τους και στὶς χαρὲς τους⁽⁴⁾.

Γιὰ παράδειγμα τῆς ὁμοιότητάς τους μὲ τ' ἀπεραθίνικα, ἀντιγράφοι εἶδα μερικὰ ἀπὸ τὰ «Ἐρωτὸς ἀποτελέσματα»:

Ἄν στὸν κόμον ἦλδεν μόνον
γιὰ τὸν ἐδικὸν μου φόνον,
φόνουσε μὲ νὰ γλυτώσω.
τέλος τῶν δεινῶν νὰ δώσω.
Τέτοια ζωὴ ἀλῆα
τὴν θέλω ἐν ἀληθείᾳ;
Μήτε ζῶ, μήτ' ἀποθαίνω
τέλος πάντων τί θὰ γένω; κ. τ. λ.⁽⁵⁾

1) Βλ. Ἡλ. Π. Βουτιερίδης: «Ἀγνωστὴ οὐλογογὴ δημοτικῶν μας τραγουδιῶν» περ. «Νέα Ἑστία» τόμ. 12ος (1932), τεύχος 133, σελ. 687—689. Τοῦ ἴδιου: «Τὰ πρῶτα νεοελληνικὰ διηγήματα: Ἐρωτὸς ἀποτελέσματα», περ. «Μπουκέτο» τόμ. 10 (1933), τεύχος 470 σελ. 297 και «ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τ. Β', σελ. 100—102.

2) Ὅπως μὲ πληροφόρησε ὁ φίλος λογοτέχνης κ. Γιάννης Ἀ. Θωμόπουλος στὴν Ἀλεξανδρουπόλιν λένε **κότσια** τὰ μικρὰ διόστιχα πειραγματικὰ-σκοπτικὰ τραγούδια.

3) Αὐτὸ τὸ φανεροῦνται κ' οἱ συγχρῆς ἐκδόσεις τῶν βιβλίων αὐτῶν λ.χ. τὰ «Ἐρωτὸς ἀποτελέσματα» εἶχαν πέντε ἐκδόσεις ἀπὸ τὸ 1792 ἵσαμε τὸ 1854. Βλ. Ἡλ. Π. Βουτιερίδης ὅπ. π.

4) Βλ. Σκαρλάτου Βυζαντίου: «Ἡ Κωσταντινούπολις ἡ περιγραφή τοῦ ποταμικοῦ και ἱστορικῆ κ.τ.λ.», ἐν Ἀθήναις, 1869, τ. Γ' σελ. 599—605.

5) Βλ. Ἡλ. Π. Βουτιερίδης ὅπ. π.

Κι ἀπὸ τὸ «Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμω-
τάτων ἀρχοντισσῶν», ποῦ περιέχει 835 τέτοια ὀχτισμῶν καὶ τιμω-
τάσεων:

Οἱ γυναῖκες, λέει, δὲν κάνουν ἄλλο τίποτα παρὰ,

Τὰ μαλλιά τους νὰ ξαθαίνουν
καὶ ὅλα τὰ κακὰ μαθαίνουν.

Ἔχουν ἀκόμη καὶ ἄλλον ἕνα,

ὅπου τὰ φρόδια τὰ καμένα,

θέλουν πάντα νὰ τὰ ἐβγάνουν

καὶ ἐμορφα διὰ νὰ τὰ φτείνουν (1)

Τὸ μοῦσιμο τῶν παραπάνω «κοτσάκιων» μὲ τ' ἀπεραθίτικα,
στὸ στίχο καὶ στὸ θέμα, ἢ ὀνομασία τους, ποῦ τὴν προποσυναντοῦμε
στὰ βιβλία αὐτὰ τῆς Πόλης καὶ ὁ ξενιτεμὸς τῶν Ἀπεραθίτων καὶ τῶν
Ἀπεραθίσσων στὴν Πόλιν τὰ παλιὰ χρόνια, ὅλα αὐτὰ, μαζί μὲ τὰ
χωρικάτα ἱστορικά π' ἀνάφερα παραπάνω, μᾶς κάνουν νὰ πι-
στεύουμε πὺς τὰ σημερινὰ ἀπεραθίτικα «κοτσάκια» ἔχουνε τὴν κα-
ταγωγή τους ἀπὸ τὴν Πόλιν καὶ ἢ ὀνομασία τους εἶναι **πολιτικῇ**. Τὰ
τραγουδάκια αὐτὰ τ' ἀκούγαν οἱ Ἀπεραθίτες καὶ οἱ Ἀπεραθίσσες
νὰ τὰ τραγουδοῦν ἐκεῖ, στ' ἀρχοντοῦσπια ποῦ δούλευαν, καὶ γυρίζον-
τας στὸ χωριὸ τᾶφερναν καὶ αὐτὰ μαζί τους, ὅπως φέρονουν σήμερα
ἀπὸ τὴν Ἀθήνα τὰ μάγκικα καὶ τὰ μοντέρνα ταγκό. (2)

Ἀπὸ τότε καὶ σιγά—σιγά μὲ τὸν καιρὸ, τὰ «κοτσάκια» ἀπλό-
θηκαν στὸ χωριὸ καὶ γίνανε τὸ πῶς χαρακτηριστικὸ καὶ ἀγαπημένο
τοῦ τραγουδοῦ. (3)

Σπουδαῖο, φυσικά, ρόλο γιὰ τ' ἄπλωμά τους, ὅπως καὶ σ' ὅλα
τὰ τραγουδία, ἐπαιτῶν οἱ γυναῖκες οἱ Ἀπεραθίτισσες καὶ ἢ φυσικῇ
τους κίση νὰ φτιάτουν μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία τραγουδία καὶ ν'
αὐτοσχεδιάζουν διστίχα, ποῦ σπάνια συναντᾷ κανεὶς καὶ σ' ἄλλα μέρη
τῆς Ἑλλάδας.

Τ' Ἀπεράθου εἶναι ἡ ποιητικὴ βρυσσομένη ὅλης τῆς Ἀῆας καὶ

1) Βλ. «Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμωτάτων ἀρχον-
τισσῶν». Έκδ. Κ. Krumbacher: Ein Vulgargriechischer Weiberspiegel. Se-
parat-Abdruck aus den Sitzungsberichten der philol.-philol. und der hi-
stor. Klasse der Kgl. Bayer. Academie der Wissenschaften. 1905 Heft III
pp. 335—433 München, σελ. 392

2) Τὸ ἴδιο φέρανε καὶ οἱ παικνιδιότερες τοῦ χωριοῦ (βιολετῆδες, λα-
γουτιέρηδες, κλαρινετῆδες) καὶ τ' ὀλόγλυκο πολιτικό ἐμπτήριον τοῦ γάμου
ποῦ παίζεται ἀκόμα στὸ χωριό.

3) Γυρίσματα (τασάκια) ὑπάρχουν καὶ σ' ἄλλα νησιά καὶ μέρη τῆς
Ἑλλάδας, μ' αὐτὰ ἀκολουθοῦν μονάχα σὺν ἐπωδὸς τὸ τραγουδοῦ, χωρὶς νά-
χουν πάρει τὴν αὐτοτέλεια ποῦ πῆραν στὸ χωριὸ καὶ αὐτὸ ἔγινε γιὰ τὴν
ὀχτὴν γυρίσματα, μ' σὺν ἐξωχριστὰ τραγουδία—τραγουδοῦσαν τὰ «κοτσά-
κια» στὴν Πόλιν.

ἀπ' αὐτὸ δροσολογίεται καὶ ποτίζεται ὁλόκερο τὸ νησι μας. Στ' Ἀ-
περάθου θὰ βγούμε ὅλα τὰ καινούργια τραγουδία, ποῦ θὰ τραγουδή-
σουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καημοὺς καὶ θὰ πάρουν ὕστερα τὸ γόρο
ὅλου τοῦ νησιοῦ.

Τ' Ἀπεράθου εἶναι τὸ χωριό, ποῦ:

... Κι ἂν γιὰ κεῖνο στάθηκε μητριά, τοῖγκούνα ἢ φύση
κι ἄλλου μοιράζει πλοῦσια τὴ σοδειά,
μὲ τὸ τραγοῦδι νὰ περνᾷ ἔρει ἡ φτωχὴ τοῦ ζήση.
ποῦ ὅλη τοῦ μέσα χύνεται ἡ καρδιά (4).

Καὶ τ' ἀπεραθίτικο «κοτσάκι» εἶναι τὸ λουλουδάκι τὸ φτωχό,
π' ἀνδομανᾷ πάνω στὰ ξερόβραχα τοῦ χωριοῦ καὶ τοῦ στολίζει τὴ
φτώχεια τοῦ καὶ τοῦ γλυκαίνει τοὺς καημοὺς του.

Αὐτὰ τὰ παραπάνω ἦταν, νὰ ποῦμε, ἡ ἱστορία τοῦ «κοτσα-
κίου», ὅπως τὴν ἔβγαλα μεσ' ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὰ βιβλία.
Ὅμως τώρα πρέπει νὰ δοῦμε καὶ τὴ λογὴς τραγοῦδι εἶναι τὸ «κο-
τσάκι».

Τὸ καθένα, λοιπόν, ἀπ' αὐτὰ τὰ τραγουδάκια ἀποτελεῖται ἀπὸ
δύο στίχους. Τὸ μέτρο τους εἶναι τότε λαμβικό:

— — — — —
— — — — —

λ. χ. Τὰ δυὸ σου μάθια τὰ γλυκά
τοῦ πόνου μου 'ναί 'ταρτικά,

καὶ τότε τροχαϊκό:

— — — — —
— — — — —

λ. χ. Παναγία μου, νὰ 'νέι
ἀντὶ πόλεμος εἰρήνη.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι πάντα ὁμοιοκατάλητοι καὶ μὲ συχνὰ ἀνε-
βοκατεβάσματα τοῦ τόνου, ἀλλὰ μόνο στοὺς λαμβικούς στίχους καὶ ποτὲ
στοὺς τροχαϊκούς.

Ἔτσι στοὺς λαμβικούς στίχους ὁμοιοκαταληχτεῖ ὁξύτονος μὲ δξύ-
τονο, λ. χ.:

Δὲ θέλω νὰ 'ενεὶ νὰ πᾶς
πόλεμος, καὶ ἄς μὴ μ' ἀγαπᾶς.

1) Βλ. Νίκου Βλ. Σφυρόερα, «Πύρεθρα», ποιήματα, Ἀθήνα, 1938,
σελ. 13.

Ῥεῦτον με προπαροξύτονο, λ. χ.:

Ἐγάπησα κι ἄς μὴ φελῶ (¹)
ἐν λεβεντοκόπελο.

Ἡ προπαροξύτονος με δεῦτον, λ. χ.:

Ἀνάθεμα τὸ μπόλεμο,
τοῦ κόσμου τὸ γκαταστρεμό.

Κι ἄκομα προπαροξύτονος με προπαροξύτονο, λ. χ.:

Τ' Ἀπεραθιὸν λεβέντισσα,
μὲ τὴ μαθιά σο' μέθυσσα (²).

Οἱ τροχαῖκοι ὅμως στίχοι εἶναι πάντα παροξύτονοι καὶ δὲ
μποροῦν ποτὲ νὰ ὁμοιοκαταληγίσουν στὰ «κοτσάκια» μὲ κανέναν
ἄλλο ἀπὸ τοὺς παραπάνω στίχους. Εἶναι δηλαδὴ οἱ πρὸ μονότονου
στίχοι τῶν «κοτσακίων» καὶ ἀκολουθοῦν πάντα τὸν ἴδιον ρυθμό,
σὺν λ. χ.

—Χιλιάναθεμά το' ἐκείνοι
ποὺ δὲ θέσι ντὴν εἰρήνην.

—Ὡ καρδιά μου, ποὺ σ' ἐθάρρου
σὰ ντὸ μτύργο τοῦ Χειμάρρου.

—Στὴ γκαρδιά μου μέσα σ' ἔχω
καὶ νὰ μὴ μοῦ βγεῖς προσέχω.

κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Δίπλα σ' ὅλα αὐτὰ τῶν «κοτσακίων» τὰ πλεξίματα καὶ τὰ στο-
λῖδια, ποὺ λὲς καὶ τὸ δουλεῖν τεχνίτης τοῦ στίχου καὶ ὅχι πὺς βγαίνουν
αὐθόρμητα ἀπὸ τ' Ἀπεραθίτη τραγουδιστὴ τὸ στόμα, ἡ στιχομοιχία
ἀπεραθίτικη μαστοριά ἔκαμε τελευταία μὴ καινούργια φιγούρα, ποὺ
ὅχι μονάχα ἦταν ὡς σήμερα πάρα πολλὴ σπάνια, ἀν' ὅχι τέλεια ἀνύ-
παρκτη, στὴ λαϊκὴ ποιήσῃ, μὰ καὶ στὴν ἔντεχνον ἄκομα καὶ τὴν
προσωπικὴ παρουσίαζε λιγιστὴ παραδείγματα.

Ὡς τώρα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια τὸ κανονικὸ καὶ τὸ συ-
νηθισμένον ἦταν νὰ κλείνει καὶ τὸ τέλος τῆς λέξης:

Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά—
Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δηροῦ—

1) Φελῶ=ἀξίζω.

2) Τὰ τελευταία ποιήματα τ' ἀδιόχοι μὲν καὶ γλυκοῦ ποιητὴ Τέλλου
Ἄγρα μοιάζουν πολλὴ στὴ στιχομοιχίαν τους μὲ τ' ἀπεραθίτικα αὐτὰ κο-
τσάκια.

καὶ μ' ἓνα δόλακερὸ νόημα:

Τρία μεγάλα σὺννεφα στὸ Καρπηνῆσι πάνε—

Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθονταν στὴν ἀκρὴ στὸ ποτάμι—

Αὐτὸ ὅμως δὲν ἱκανοποιοῦσε, φαίνεται, τὴν ἀπεραθίτικη μούσα.
τουλάχιστο στὸ «κοτσάκι», καὶ ἔκαμε σ' αὐτὸ, τοῦτο τὸ παρῆνε
γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια: Ἀντὶ νὰ κλείνει πρὸς τὸν κάθε στίχο
τοῦ «κοτσακίου» μὲ τὴν τελευταία του λέξη, ἀδιάφορο πὺς ὁ στίχος
αὐτὸς δὲν ἐκλείνει καὶ δόλακερὸ νόημα, ἔκοψε τὴν τελευταία λέξη τοῦ
στίχου, ὅπου τῆς ἦταν πρὸς βολικὸν γιὰ τὴν ὁμοιοκαταληξία, καὶ τὸ ἓνα
κοιμάτι της τ' ἄφησε στὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου καὶ τ' ἄλλο τὸ
πῆγε στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου. Ἐκαμε δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ λέμε στὴν
ἐντεχνὴν ποίησιν ὁ περ βατὸ ἡ διασκέλισμα τοῦ στίχου
καὶ ποὺ τὸ βλέπουμε λ. χ. στοὺς γνωστοὺς στίχους τοῦ Σολωμοῦ:

Τόσσα πέφτουνε τὰ θέρι—σμένα στάχυα στοὺς ἀγρούς!

ὅπου μὲ τὸ κόψιμο τῆς λέξης θεωρισμένα, ὁ ποιητὴς πᾶν νὰ
δείξει τὸ πέσιμο τῶν θεωρισμένων σταχυῶν στὰ χωράφια.

Ἔτσι λοιπόν, καὶ στ' ἀπεραθίτικα «κοτσάκια», ἔχομε τώρα τὸ
συνγνὸ φαινόμενον νὰ κόβεται ἡ τελευταία λέξη τοῦ πρώτου στίχου σ'
ὅποιον σημεῖο μπορεῖ νὰ δημιουργήσει ἀντίστοιχον καὶ πρὸς εὐκολίαν μ'
αὐτὴν ὁμοιοκαταληξία καὶ ἔτσι νὰ ὁμοιοκαταληγίσῃ μὲ τὴν τελευταία
τοῦ δευτέρου:

Τὴν ἀγάπην μας ἐξέχα-
σες, ποὺ φιλημένη σέ 'χα. (¹)

Ἡ καρδιά μου 'ναὶ ξεχειλι-
σμένη ἀπὸ πόνοι χίλιοι. (²)

κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Ἐδῶ βέβαια ὁ Ἀπεραθίτης λαϊκὸς τραγουδιστής, κόβοντας τὴ
λέξη στὸ «κοτσάκι», δὲν τὸ κάνει ἀπὸ πρόθεσιν νὰ δείξει ἔτσι καὶ
τὴν εἰκόνα ποὺ μπορεῖ νὰ κλείνει τὸ νόημα τοῦ τραγουδιοῦ. Τὸ
πρῶτον ἀπὸ τὰ παραπάνω δὲ μᾶς δείχνει τίποτε τέτοιον, ὅπως καὶ ὅλα
τ' ἄλλα «κομμένα», ὅπως τὰ λένε, «κοτσάκια» τοῦ χωριοῦ. Τὸ δεύ-
τερον πάλι, ὅσο καὶ ἂν μπορεῖ νὰ μᾶς δείχνει μὲ τὸ κόψιμο τῆς λέ-
ξης ξεχειλὶ—σμένη τὴν εἰκόνα μὲ τὸ ξεχειλισμὸ τῆς καρδιάς
ἀπὸ τοὺς χίλιους πόνους, οὔτε ὁ ποιητὴς ποὺ τὸ φτιαχνε καὶ τὸ λεγε
εἶχε τέτοια πρόθεσιν, οὔτε καὶ βρισκόμεναι συχνὰ τέτοια παρόμοια μ'
αὐτὸ, μέσα στ' ἄλλα τωρινὰ ἀπεραθίτικα «κοτσάκια». Ἰσως μάλι-
στα νᾶναι ἡ μοναδικὴ ἐξαίρεσις, χωρὶς ὅμως καμμὴν ἄλλη σημασία.

1) Τὴν ἀγάπην μας ἐξέχασες, ποὺ φιλημένη σέ 'χα.

2) Ἡ καρδιά μου 'ναὶ ξεχειλισμένη ἀπὸ πόνοι χίλιοι.

Μὰ πὺς ἔγινε, ὥστόσο, ὥστε τὰ πῦρ πολλὰ «κοτσάκια», πὺρ τραγουδιούττα στὸ χωριό, γίναν σήμερα κομμένα;

Σ' ἔναν στὸ χωριό ἀπὸ τοὺς τόσους πὺρ βγάζουν τραγουδιὰ καὶ «κοτσάκια», θὰ ἦθε μὴ μὲν ἀνθόδωγμα στὰ ζεῖλη ἓνα τέτοιο μὲ κομμένη τὴν τελευταία λέξη τοῦ πρώτου στίχου καὶ ἀπὸ τότε πῦρ, ἀφοῦ θὰ τότε καὶ τ' ἄκουσε καὶ ἄλλος, καὶ ἄρρεσε στὸ χωριό, καλὰ ἢ κακὰ γιὰ τὸ τραγούδι, ἔγινε «μὺδα» καὶ ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο ἄρχισαν νὰ φωνάζουν διάφορες σειρὲς μετέωρα, καὶ σήμερὰ λὲς καὶ γίνεται διαφώνισμός ἀνάμεσα στοὺς νέους καὶ στὶς νέες τοῦ χωριοῦ, πὺς καὶ ποῖα θὶ πεῖ πὺρ πολλὰ καὶ πὺρ πετυχημένα στὸ κόψιμο τοῦ στίχου.

Τὸ παιγνίδι αὐτὸ, πὺρ δὲν ἔχουμε ἀκόμα ὥς πὺρ θὰ φτάσει καὶ ποῖα θάναί ἢ ἐξέλιξή του καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὸ τραγούδι, φυσικὸ εἶναι νὰ γίνεται σὲ βλάβη τῆς ποιητικῆς ἀξίας τοῦ τραγουδιοῦ, γιατί δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἓνα ἐξωτερικὸ στολίδι του καὶ δὲ γίνεται γι' ἄλλο σκοπὸ, παρὰ μόνον γιὰ ἐπίδειξη στιχουργικῆς τέχνης, θαυμαστῆς, πὺρ γίνεται ἀπὸ ἄλλους καὶ σχεδὸν ἀγράφους ἀνθρώπους, στενοχώρης ὅμως γιὰ ψηλὰ ποιητικὰ φτερουγίσματα.

Χωρὶς, ὥστόσο, τὰ στολίδια αὐτὰ, τὸ ἓνα τῆς ὁμοιοκαταληξίας (ρίμας) καὶ τοῦτο τώρα τ' ἄλλο, τὸ ψεύτικο καὶ παραπλανιστὸ, τοῦ κομμένου στίχου, ὁ Ἀπεραθίτης ἀδύνατο νὰ νιώσει ὅλη τὴν ἀξία τοῦ τραγουδιοῦ. Ἐνα τραγούδι ἀνομοιοκατάληχτο θὰ τὸ πεί «κατωγυάτο» ἢ «ζαβό» καὶ θὰ κοροϊδεύει τὸν ποιητὴ του. Τὸ ποιητικὸ του αἶσθημα εἶναι γερὰ δεμένο μετὰ τὴν τεχνικὴ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ μὲ τὰ στολίδια πὺρ τοῦ βάζει, τὸ θαρρεῖ πὺρ ὁμορφο καὶ πὺρ ποιητικὸ. Φαίνεται, ἔτσι, νάχει ὁ Ἀπεραθίτης μιὰ ψυχὴ τῆς τέχνης: λάτρισσα, πὺρ στὴν τέχνη ὅμως αὐτὴ σκληριώνεται καὶ πνίγει τὸ ψηλὸ καὶ τὸ μεγάλο.

Καὶ τὰ «κοτσάκια» ἔχουν ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ πὺρ ἔχουν καὶ τ' ἄλλα ἀπεραθίτικα δίστιχα τραγουδιὰ (πατινάδες, μυρολόγια, τοῦ χοροῦ). Καθένα ἀπ' αὐτὰ εἶν' ἀνεξάρτητο καὶ αὐτοτέλειωτο, μὲ δικὴ του ἔννοια καὶ πνοή. Δὲν ἀνυψεῖται ὅμως, πάνω στὸ ἴδιο θέμα νάνα καμωμένα πολλὰ τέτοια, μὲ ἔξωχο, ἀνάλογα στὸν ποιητὴ, αἶσθημα καὶ ἔκφραση. Εἶναι ἀτέλειωτες οἱ σειρὲς τέτοιων «κοτσάκιων», πὺρ στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴν ἴδια ὑπόθεσιν. Ἐτσι βοηθοῦνται καὶ οἱ τραγουδιστὰς: καὶ μὲ τὴν τελειώσει ὁ ἕνας ἀρχίζει ὁ ἄλλος, λὲς καὶ ἀπαντᾷ στὸν προηγουμένον, ἀν' ἀπὸ πρόθεσιν δὲν ἀπαντᾷ.

Εἶναι ὁμιλίτες, στ' ἀλήθειαν, τέτοιες παρῆες «κοπελιῶ» καὶ «κοπελιδιῶ» τοῦ χωριοῦ πὺρ, πάνω στὸ ἴδιο μοτίβο, σχεδιάζουν τὴν ἴδια στιγμή τόσα καὶ τόσα καὶ τ' ἀραδιάζουν τραγουδιστὰ στοὺς χοροὺς καὶ στὰ γλέντια, πὺρ λὲς καὶ πρόκειται γιὰ ποιητικὸς ἀγῶνες.

Θέμα τους εἶναι ἡ ἀγάπη, ὁ ξενιτεμός, ὁ θάνατος, ἡ φτώχεια, κάθε χαρὰ καὶ λύπη τῆς καρδιάς. Μὰ δὲν εἶναι μόνον τ' ἀτομικὰ πάθη καὶ οἱ καμιοὶ καὶ οἱ ἀγωνίες καὶ οἱ λαχτάρες, μὰ μαζὶ καὶ τοῦ χωριοῦ δάκρυον καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πατρίδας οἱ τύχες, πὺρ τραγουδιούνται μὲ τὰ φτωχὰ, τὰ δίστιχα «κοτσάκια».

Κάθε περιστατικὸ τῆς ζωῆς, πὺρ ἔχει γενικώτερη σημασία στὸ χωριὸ καὶ ἀντίκτιστο στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τοῦ, μπορεῖ νὰ κεντρήσει τὴν ἐμπνευσή καὶ νὰ φέρει τὸ τραγούδι στὰ ζεῖλη. Κι ἀνάλογα πάντα μ' αὐτὸ, εἶναι χαρούμενο ἢ λυπητερό, ὁρμητικὸ ἢ συγκρατημένο καὶ ὅλον τοῦ χωριοῦ μιὰ φωνὴ καὶ ἓνα τραγούδι.

Αὐτὰ εἶναι, ὅπως μύθορεσα συνοπτικὰ νὰ τὰ παρουσιάσω, τὰ τωρινὰ ἀπεραθίτικα «κοτσάκια».

Ἐδῶσα τῇ μικρῇ αὐτῇ εἰκόνα τους χωρὶς καμμιὰ ἄλλη πρόθεσιν καὶ ἄξιωση παρὰ μόνον νὰ κάμω πὺρ στενὴ τὴ γνωριμία τους μ' ἐκείνους πὺρ μπορεῖ νάνα ξένοι καὶ θὰ διαβάσουν τὰ πολεμικά «κοτσάκια», πὺρ, ἔξω ἀπὸ τ' ἄλλα δεκαπεντασύλλαβα κοινὰ λαϊκὰ δίστιχα, κλείνονται σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ τραγουδιὰ τὰ δνόμασα Ἀπεραθίτικα πολεμικὰ τραγουδιὰ, γιατί στὰ χρόνια τοῦ πολέμου βγήκαν καὶ τραγουδήθηκαν στὸ χωριό, γιὰ τὸν πόλεμον μιλᾶν καὶ μὲ τὸ τέλος του τελειώσανε. Μὰς λένε γιὰ τίς συμφορὰς καὶ τίς τρομὰρες πὺρ φέρει στὸν κόσμο ὁ πόλεμος, μὰς δείχνουν τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ τοῦ λαοῦ μιστῶν τῆς Ἀλβανίας, μὰς δείχνουν τὴν παλικαριά τῶν πολεμικῶν καὶ ζωτανεῶν τραγικὰ τὸ μαρτύριον τῆς πείνας στὸ χωριὸ καὶ, τέλος μαζὶ μετὰ τὴν ἀναστάσιμην καμπάναν τῆς Λευτερίας, ὑψώνουν καὶ αὐτὰ τὸν ἐπαινικὸ ὕμνον τοῦ λυτρωμοῦ τοῦ λαοῦ μας.

Δὲν εἶναι ποιητικὰ μεγαλοφυγήματα καὶ τῆς ἐμπνεύσεως τῶν ἀκριτικῶν καὶ κλέφτικῶν τραγουδιῶν, οὔτε καὶ ξεδιάλεξα ἀπ' αὐτὰ τὰ καλὰ ἀπὸ τ' ἄσχημα γιὰ νὰ δώσω ψεύτικους καὶ παραπλανιστοὺς ποιητικούς τίτλους στὸ χωριὸ μου. Εἶναι καὶ αὐτὰ σὺν τὰ φτωχὰ χαμολούλουντα πὺρ ἀνθοῦν καὶ εὐωδιάζουν στὰ δώματα καὶ στὰ γαλινωμένα του γρασιδία καὶ ὅπως ἐκεῖνα τὰ μαζεύουν κάθε ἀνοιξή, ἔτσι τὰ μαζεύει καὶ ἐγὼ καὶ ἔτσι τὰ δίνω στὸν ἀναγνώστη.

Μπορεῖ σήμερα ἡ πρώτη τους ἀγνή μορφοδία νάχει χαθεῖ, τὸ χροῖμα τους νάχει ξεθωριάσει καὶ ἡ συγκίνησιν πὺρ μὰς δίδανε, ὅταν τ' ἀκούγαμε δεμένα μετὰ τὰ περιστατικὰ τους καὶ τίς εἰκόνας τους, νὰ μὴ μὰς συγκλονίζει πᾶ ὅσο τότες. Ὅσο, δὲν πρέπει νὰ ξεραστοῦν καὶ νὰ τὰ παραπετάξουμε, γιατί, ὅτι, καὶ ἂν εἶναι, θὰ μείνουν τουλάχιστο καὶ αὐτὰ μαζὶ μετὰ τόσα ἄλλα, σημάδια μιᾶς ἐποχῆς, πὺρ βουτηγμένη στὸ αἷμα καὶ στὸ δάκρυ δὲν ἄφησε σπιδμαὴ γῆς χωρὶς πληγὲς καὶ πὺρ μετὰ τὰ τραγουδιὰ αὐτὰ γλῆκαινε ὥρες - ὥρες καὶ τίς δικές του τ' Ἀπεράθου.

Ἄς εἶναι γιὰ τὴ μνήμην ἐκείνων πὺρ πέσανε.

Ἄς εἶναι γιὰ τὴ δύμησιν ἐκείνων πὺρ ζοῦν.

ΣΑΝ όλάνθιστα λουλούδια στοῦ χωριοῦ μου τὰ γρασίδια,
πλέκω αὐτά του τὰ τραγούδια σέ μπουκέτο χαρωπό,
δὲν τοὺς ἔβαλα τῆς τέχνης γύρω τους τὰ μπιχλιμπίδια,
μήτε ψεύτικα στολίσια τάντυσα γιὰ νὰ τὰ πῶ.

Εἶν' ἀπλά καθὼς τὰ βρῆκα καὶ φτωχὰ καθὼς τὰ πῆρα,
μοναχὰ μὲ τὴν παρθένα τοῦ βουνοῦ μοσχοβολία,
μὲ τὸ χρῶμα ποὺ τοὺς δίνει μόνο τῆς καρδιάς ἡ πύρα
καὶ μὲ τὴν ἀγνή τους γλύκα στὴ χωριάτικη λαλιά.

Πλάσματα βγαλμένα μέσ' ἀπ' τοῦ πολέμου τὴν ἀντάρα,
τῆς σκλαβιάς μας τὴν τρομάρα καὶ τῆς Λευτεριάς τὸ φῶς,
ξεχειλίζουν μιὰ μεγάλη καὶ ψυχόρμητη λαχτάρρα,
κ' εἶν' ἑνὸς χωριοῦ τραγούδια, μὰ εἶν' ἑνὸς λαοῦ παλμός.

Κ' εἶναι σάλπισμα πολέμου καὶ παλικοριᾶς παιάνας,
κ' εἶν' εὐχὴ γλυκιὰ τῆς μάνας καὶ πολεμιστῆ κραυγὴ,
τῆς σκλαβιάς καημός, τῆς πείνας βόγγος, ἦχος μιᾶς καμπάνας
ποὺ σημαίνει στὴν Ἑλλάδα πάλι ἀνάστασης αὐγὴ.

Μὲ τῆς Λευτεριάς μας τώρα τὸν ἀγέρα φτερωμένας,
τὰ ξεπροβοδῶ στὰ ξένα κι ἄλλα χεῖλη νὰ τὰ ποῦν
κι ἄλλα μάτια νὰ δακρύνουν καὶ μὲ μιὰν εὐχὴ ἀπὸ μένα,
μύρο ἀπ' τὸ χωριὸ στοὺς τάφους τῶν ἡρώων του νὰ σκορποῦν.

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΑΠΕΡΑΘΙΤΙΚΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ήτανε πάντα η μεγαλύτερη συμφορά τ' ανθρώπου. Η φοβερότερη θεομηνία απ' όλες τις μπόρες και τους κατακλυσμούς της γης.

Κάθε φορά που ξεσπούσε η άνταρα του κι ο άγέρας έφερε τ' απόμακρα μουμπουνητά της πάνω από χώρες, πολιτείες και χωριά, μά βαριά τρομάρα, σάν καταχνιά θολή, πλάκωνε και τὸ μικρὸ χωριὸ τῆς Νάξου, τ' Απεράθου.

Φτωχοὶ ξευγολάτες τῆς ἀγонης γῆς του, βοσκοὶ στὰ γυμνά του βουνά, ἐργάτες στὶς σκοτεινὲς σπηλιὲς τῶν ὀρυχείων τοῦ σιμυριλιοῦ, παροῦσαν τ' ἀλλετρία τους, τὰ ζᾶ, τὰ σύνεργά τους καὶ μαζεύονταν στὸ χωριὸ ν' ἀκούσουν τὰ μηνύματα πὺ θάφταναν μὲ τὸν τηλεγραφο καὶ τὴν ἐφημερίδα. Στὶς συννεφιασμένες αὐτὲς μέρες ὅλο τὸ χωριὸ τοῦσε μὲ μιὰν ἀγωνία καὶ ἓνα κρυφὸ καρτεῖο στὴν ψυχὴ, μὴ γυμῆξει καὶ κατὰ πάνω του τ' ἄγριο θεριὸ, μὴν ἔρδει καὶ τοῦ πάρει τοὺς ἀνθρώπους του καὶ τ' ἀφήσει ὀρφανὸ καὶ ἀπροστάτευτο.

Ὅμως μιὰ μέρα ἐρχόταν καὶ στὸ χωριὸ τὸ κακὸ μαντάτο. Τόφερνε ἓνας ταξιδιώτης, ἓνα τηλεγράφημα: Ἐπὶ ἰ σ τ ρ ὶ ἄ τ ε ψ η... Τὸ χωριὸ ξεσπούσε τότε στὸ θῆρην, μὴ πὺ πολὺ στὴν κατὰρα ἐνάντια στὴν πόλεμο καὶ στοὺς ὑποκνητὲς του. Κι αὐθόρμητα ἀνέβαινε σὲ στίχους στὰ χεῖλη, αὐτὴ ἡ βαθιὰ ἀνθρώπινη ἀντιπολεμικὴ κραυγὴ:

Ἀνάθεμα τὸ μπόλεμο τοῦ λεβεδιάς τὸ Χάρο
πῶχει τὸν Ἄδη σύντροφο, τὸ θάνατο κουμπάρο.
Ἀνάθεμα τὸ μπόλεμο κι ἐκεῖνοι πὺ τὸ γκάνου (!).
ἵατὶ νὰ σκοτανούμεστα, οἱ σκύλοι, μασέ (!) βάνου.

Τὸ βεσκόπουλο πὺν παροῦσε μόνο κι ἔρημο τὸν πατέρα του νὰ φυλαίει τὸ κοπάδι τους στὰ βουνά, τ' ὀρφανὸ παιδὶ πὺν δὲν εἶχε μάννα νὰ τὸ φιλήσει φεύγοντας ἢ ἄφηνε τὶς ἀδελφές του χωρὶς προστατή, ἢ μάννα πὺν ἀποχωριστοῦσε τὸ γιὸ της, ὅλοι κλαίγανε καὶ ραγιζόταν ἡ καρδιά τους στὸν πικρὸν αὐτὸν ἀποχωρισμὸ καὶ τὰ τραγούδια πὺν λέγανε οἱ κληρωτοὶ, μοιάζανε πὺν πολὺ μὲ μυθολογία

1) Τὸ γκάνου=Τὸν κάνουν.

2) Μασέ=Μᾶς.

παρά μὲ τραγοῦδια πολεμιστῶν, ποὺ πῆγαιναν ν' ἀναμετροῦθουν στὴ
δύναμη μὲ ἄλλους καὶ νὰ στεφανωθοῦν μὲ δόξα :

Ἦρθε ντὸ τηλεγράφημα νὰ φύω τὸ Σαββάτο
κι ἀφῆνω 'εἰς τ' ἀφέντη μου (¹) καὶ τὸ ζουλοπροβάτω (²).
Ὅσο ντὸ συλλοτίζομαι μῶρχειται νὰ ράσω,
μονάχο τὸν ἀφέντη μου 'Απίσω (³) πῶς θ' ἀφήσω.
Τὸ νοῦ σου νᾶχεις στὸν 'Αρσὸ (⁴) καὶ στὸ χωράφ' 'Απίσω,
μὰ γλῆφ' ἀπὸ τὸ στρατό, ἀφέντη, θὰ 'υρίσω.
Ξεκουδουνώσετε τὰ ζᾷ (⁵) νὰ φαίνονται φλιμμένα,
'ιατὶ θὰ φύει ὁ βοσκὸς ποὺ τᾶχε γκαμωμένα.
Ποῦργανε τὴ διαταγή, τὸ χέρι ντου νὰ πέσει,
κι ἄλλη ἐλίκια πλιά ποτέ νὰ μὴ ξανακαλέσει.
Χίλια περούνια νάμπουσι μὲς στὸ δεξὸ ντου μάτι,
π' ἀφῆνω τὸ ἀδερφάδες μου τώρα χωρὶς προστάτη.
'Αφέντης μου 'ναι στὸ Χαλί (⁶) κ' ἡ μάνα μου στὰ ξένα
καὶ φεῶγ' ἀπὸ τὸ σπiti μας χωρὶς 'ονιὸ καένα.
Σῶπα, μὴ σκελντιζοσαι (⁷), μὴ γκλαῖς 'ἰὰ τὸ παιδί σου,
νῶχα κι ἐὼ τὴ μάνα μου νὰ κλαίει σάν ἀτὴ σου.
Ἦρθεν ἡ ὥρα κ' ἡ σιμῆς (⁸) τοῦ ἀποχωρισμάτου
καὶ τρέχουν ἅ τὰ μάθια μου δάκρυα τοῦ θανάτου (⁹).

Ὅμως τὰ χρόνια περνοῦσαν κι ἀπὸ τότε ποὺ εἰπώθηκαν τὰ
παραπάνω τραγοῦδια, ἀφοῦ εἶδαν κι ἔπαθαν οἱ ἄνθρωποι πολλὰ
σ' ἕναν ἄγριο παγκόσμιο πόλεμο, μιὰ ξεγελιάστρα ἐλπίδα τοὺς ἔλεγε
πὼς δὲν θὰ ξαναγίνει πιά τέτοιο κακὸ στὴ γῆ.

Καὶ νᾶμαστε, στὰ χρόνια τοῦτα τὰ δικὰ μας, ποὺ σηκώθηκε ἡ
μεγαλύτερη πολεμοθυελλὰ στὴ γῆ καὶ βάμβαρες ὁρδὲς ξεχύθηκαν
ἀπὸ δορυμὸς ἄγριον γιὰ νὰ ξεθεμελιώσουν καὶ νὰ γκορεμίσουν τὴν
οικοδομὴ τοῦ πολιτισμοῦ.

Κρύα ἀνατριχίλα περνᾷ τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων καὶ σαστίζουν
ἀπὸ τὸν κουρνιαχτὸ ποὺ σηκώνεται καὶ σκεπάζει τὸν ἀέρα. Ἔτσι,
βλέπουν ξανά, κι ὁ 'Απεραθίτης κ' ἡ 'Απεραθίτισσα, ὅπως τὰ πε-
ρασμένα χρόνια, τ' ἄδικο τοῦ πολέμου, τὴν καταστροφὴ ποὺ θ' ἄλτω-

1) Ἀφέντης=Πατέρας.

2) Ζουλοπροβάτω=Κατοικοπροβάτω.

3) Ἀπίσω=Οἱ Ν. Α. παρὰ τις περιοχὲς τοῦ χωριοῦ.

4) Ἀρσὸς=Ἐσοχή Β. Α. τοῦ χωριοῦ.

5) Ζᾷ=Κατοίκια.

6) Χαλί=Νεκροταφεῖο.

7) Σκελντιζομαι=Στενοχωριομαι.

8) Σιμῆς=Συγμή.

9) Βλ. Γ. Α. Ζευγώλη ὁπ. π. σελ. 78-80.

θεῖ στὴ γῆ καὶ ξεσποῦν πάλι μὲ τὰ τραγοῦδια τους στ' ἀντίθεμα καὶ
στὴν κατάρα ἐνάντια του κι ἐνάντια στοὺς ὑποκινητὲς του, ζητοῦν
ἀπὸ τοὺς μεγάλους νὰ λυπηθοῦν τὶς μανιᾶδες καὶ νὰ δώσουν τέρμα
στὴν ἀνθρωποσφαγῇ :

Ἀντίθεμα τὸ πόλεμο
τοῦ κόσμου τὸ γκαταστρέμ.
Χιλιάνθεμά το' ἐκείνοι
ποὺ δὲ θέσι τὴν εἰρήνη.
Παναγία μου, νὰ 'νιει,
ἀντὶ πόλεμος, εἰρήνη.
Βάρ' (¹) τὸ χέρι σου, Θεέ μου,
δῶσε τέρμα τοῦ πολέμου.
'Αγγλε, (Γ)ερμανέ καὶ Ρῶσε,
τοῦ πολέμου τέρμα δῶσε.
'Αγγλε, (Γ)ερμανέ καὶ Γάλλε,
τὸ Θεὸ στὴ μέση βάλε.
Τὸ γκρατὸ διοικητάδες.
λυπηθεῖτε τοῖς μανιᾶδες.

Μιὰ μάνα, χαροκαμένη ἀπὸ τὸν ἄλλο πόλεμο, λέει :

Πάψε τοῦ πολέμου λαύρα
πρὶ νὰ βάλω πάλι μαῦρα.
Μαῦρο φόρεσα στὸν ἄλλο,
λὲς καὶ θὰ τὰ ξαναβάλω ;
Πόλεμος, λὲς καὶ νὰ πάψεις
ἢ καὶ πάλι θὰ μὲ κάψεις ;

Τὰ χορίτσια πάλι τραγοῦδοῦν γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους, μιὰ
καὶ γιὰ ὅλα τὰ παλικάρια τοῦ χωριοῦ :

Δὲ θέλω νὰ 'νεῖ νὰ πᾶς
πόλεμος κι ἄς μὴ μ' ἀγαπᾶς.
Νὰ ἡσυχάσεις, πόλεμε,
'ιατὶ πέρνεις τὸν ἐλεμὲ (²).
Σὰν ἀκούω 'ἰὰ πολέμοι,
ἡ καρδιά μου μέσος τρέμει.
Πό' (³) δὲ μο' πόμεινε ζωὴ
μὲ τοῦ πολέμου τὴ βοή.

1) Βάρ' τὸ=Βάλε το.

2) Ἐλεμὲς=Ὁ ἐκλεκτός, ἡ ἀφρόκρεμα.

3) Πό' δὲ=Ποὺ δέ.

Καὶ μιὰ βαριὰ κατάρρα ἀνεβαίνει στὰ χεῖλη ἐνάντια σ' ἐκείνη
ποῦ ἦταν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου!

Ἀνάθεμα τὸ (Γ)ερμανὸ ποῦνοιε ντὸ τουφέκι
καὶ στὴ μπαμπακερή κλωστή ὅλος ὁ κόσμος στέκει.

Ὅμως ἡ πόρτα ζυγώνει καὶ μαύρα σύννεφα ἀρχίζουν νὰ συ-
ρρίζονται στὸ γαλάσιον οὐρανὸ τῆς πατρίδας μας.

Ὅχιὰ φαρμακερὴ παραφυλάει ὁ κακὸς γείτονας, γιὰ νὰ βρεῖ
τρόπο καὶ νὰ περάσει τὰ ἑλληνικὰ σύνορα. Στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας
στῆναι ὁ δειλὸς τὸ δολοφονικὸ του καρτέρι καὶ μιὰ μέρα καλοκαί-
ριατικὴ καὶ πανηγυρικὴ μῆγξι στὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας τὴν πῶντι
τοῦ πνίξουν τὴν ὁργὴ καὶ νὰ τοῦ δέσουν τὸ δολοφρόνο στὸ λαὸ, πάνε νὰ
γελιέται, δὲν πνίγεται καὶ δὲ δένεται εὐκολα ὅταν τὸ δίκιο βροῖται
μέσα του.

Ἔτσι, ὅταν ἡ φασιστικὴ Ἰταλία, φρενιασμένη ἀπὸ τὴν ὑπερπα-
λιτικὴ της μεγαλομανία, ἀνοιχτά πιά καὶ ξεδιάντροπα ζήτησε νὰ
περάσει καὶ νὰ καταπατήσει τὰ χερσὶά μας καὶ νὰ διαγωνίσαι τὸ
φτωχὸ μας βίος, χωρὶς καμμιὰ ἀπὸ τὰ πάνω προσταγῇ, τὸ ξεσάσμα
τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦταν ὀλοκληρωτικὸ ἐνάντια στὸ βάρβαρο ἐπι-
δρομέα. Καὶ μαζί μ' αὐτὸ ξύπνησε πάλι κι ἡ ἀδανάτη λαϊκὴ ψυ-
χα, γιὰ νὰ δώσει κι αὐτὴ τὴ βοήθεια της στὸ μεγάλον ἄγωνα.

Τὸ χάρισμα τοῦτο τῆς φυλῆς μας, ποῦ πάντα τὴ συνόδευε στοὺς
ἀγῶνες της, ἀνοίξε ξανά καὶ σ' Ἀπεράθου τις θανματονομικές του
πηγές καὶ πότισε κάθε ναζιϊτικὴ καρδιά μὲ τὰ νάματά του.

Ἡ ἀπεραθίτικη μούσα, σὰν γνήσιο κι αὐτὴ κομμάτι τῆς ἑ-
λληνικῆς ψυχῆς, ξέσπασε μ' ὅλη της τὴν ὁρμὴ ἐνάντια στὸν εἰσβολέα.
Κι ὅπως σ' ἄλλα ἑλληνικὰ ἡρωϊκὰ χρόνια τὰ δημοτικὰ μας τραγού-
δια ὕμνουσαν τοὺς κονταρομάχους ἀκρίτες, τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς
ἀματωτολούς, ἐτοί καὶ τώρα, τ' ἀπεραθίτικο τραγούδι ὕμνει τοὺς πο-
λεμάρχους τῶν ἀλβανικῶν βουνῶν καὶ φανερώνει τὴν ἀσπίδα καὶ τὴν
ἀπόφραξη τοῦ λαοῦ στὸ δίκιο ἄγωνα του.

Παιδιά, κοπέλες κι ἄντρες τοῦ χωριοῦ, ἐκείνοι ποὺ φέγγουν κι
ἐκείνοι ποὺ μένουν καὶ τοὺς κατεροῦν νὰ γυρίσουν νικητές, μόνον
τέτοια τραγούδια ἡρωϊκὰ καὶ πολέμωχα τραγουδοῦν. Πόση διαφορά
ἀπὸ τὰ περασμένα, μὰ καὶ πόσο ζωντανὰ δείχνουν τὴν ἀγάπὴ τοῦ
λαοῦ μας στὴν εἰρήνη, τὴν ὁρμὴ του στὸν πόλεμο, ὅταν τοῦ τὸν ἐπι-
βάλλουν οἱ ξένοι, καὶ τὴ μεγάλη του λατρεία στὴ Λευτεριά!

Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μέσα στὰ τραγούδια αὐτά, εἶναι ἡ ἀπόφαση
νὰ μὴν πατηθοῦν τὰ ἑλληνικὰ χερσὶ ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, ἡ ἀσπίδα
στὶς ἴδιες δυνάμεις κ' ἡ ἐλπίδα πὺς τ' ἀδικὸ ποῦ μᾶς ἔγινε δὲν θὰ
τὸ εὐλογήσει ὁ Θεὸς καὶ μαζί μὲ τὴν τραυματισμένη Μεγαλόφραξη
τῆς Τήνου θὰ βοηθήσουν νὰ βροῦμε νικητές:

Σὲ χώματα ἑλληνικὰ δὲ μπαίνουν οἱ βαρβάρους,
κι οἱ Ἕλληνες θὰ πολεμοῦν μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ χάρι.

Νὰ φύεις βρωμοϊταλέ, νὰ πόρεις ἄλλη στράτα,
κι ἑφτά ποῦ μᾶς ἐζήτηξες, μὲ τὸ σπαθὶ σου πᾶρ' τα.
Ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα δὲ ντὰ φοβίξει χῶρος,
καὶ πάντα βγαίνει νικητὴς κανεὶς σὰν ἔχει θάρρος.
Οἱ Ἕλληνες Ἀῤῥσυνοὶ δὲν εἶναι, Μουσουλῖνι,
ἢ θὲ νὰ σὲ νικήσωμε ἢ ἕνας δὲ θὰ μείνι.
Ἐθάρρεις πὺς θὰ κάτσωμε καὶ πὺς θὲ νὰ σταθοῦμε,
τὰ χέρια νὰ σταυρώσωμε καὶ νὰ παραδοθοῦμε.

— Βοήθα, Παναγία μου, βοήθησε, Θεέ μου,
οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουνε τὴ νίκη τοῦ πολέμου.
Ὡ Παναγία Μητηναϊκιά, τῶν Ἱταλῶν ὀργίσσου,
πό' πνίξανε τὴν «Ἑλλη» μας τὴ μέρα τοῦ ἱορτίου Σου.
Κατὰστρεψε τοοὶ Ἱταλοὶ νὰ φύουν ἀ' τὴ μέση,
ποῦ καύουν ὕναϊκόπαιδα χωρὶς νὰ τὼν φταίσι.
Ρίξε, Θεέ μου, μιὰ φωτιά, κάψε τὸ Μουσουλῖνι,
ποῦ δὰ γλυτώσωμεν ἑμεῖς καὶ θὰ σωθῶ γκαὶ κείνοι.
Λυπήσου τὴ λεβεντούρια π' ἄθωο αἷμα χυεῖ
καὶ ρίξε πόρνη φωτιά, κάψε τὸ Μουσουλῖνι.
Ἰατί ν' αἰ φτός ἡ ἀφορμὴ καὶ κλαί' μπόλλες μενάδες
καὶ λεβεδιές στὰ σύνορα σκοτώνονται χιλιάδες.
Τὸ δοξασιμένο μας στρατὸ βοήθησε, Θεέ μου,
καὶ νὰ γκαλὸ (!), σὰ ντὴν ἀρχή, τὸ τέλος τοῦ πολέμου.
Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρι
θὲ νὰ τελειώσ' ὁ πόλεμος καὶ θάρβουν οἱ φαντάρου.
Μὲ τὴν ἐρπίδα (!) τοῦ Θεοῦ οἱ μέρες θὰ περνῶνε
καὶ θ' ἀνεμένου ντὰ παιδιὰ, δὲς μενάδες ζοῦνε.
Βοήθα, Παναγία μου, ὅλοι τοοὶ πολεμάρχου
καὶ νὰ μὴ σκοταθεῖ κανεὶς στῶν Ἱταλῶ τὴ μάχη.
Γλήγορες καὶ εὐχάριστες νὰ τοοὶ περνοῦ τζοὶ μέρες
καὶ νὰ μὴ σκοταθεῖ κανεὶς ἀ' τῶν ἐχτρῶ τοοὶ σφαίρες.

Ἡ ἀπόφαση στὴ νίκη εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ κάθε πολεμιστῆ:

Νίκη ἰὰ νὰ νικήσωμε τὸ σὺθημά μας θάνατι
κ' οἱ Ἱταλοὶ στὰ ἱμνυθα (!) τοῦ θάλασσας θὰ πάνε.
Πᾶμε νὰ πολεμήσωμε, ὅλοι νὰ σκοταθοῦμε
κι ὄχι σ' ἑλληνικὰ χωριά τοοὶ Ἱταλοὶ νὰ δοῦμε.
Πᾶμε νὰ πολεμήσωμε σὰν ἄγρια θέρια,
νὰ διώξωμε τζοὶ Ἱταλοὶ ἀπὸ τὴν Ἀρβανία.
Τοῦ Ἱταλίας ὁ στρατὸς στὴ θάλασσα θὰ πέσει

1) Νὰ γκαλὸ=Νῦνα καλὸ.

2) Ἐρπίδα=Ἐλπίδα.

(3) Ἱμνυθα=Βάθη.

και στην 'Ελλάδα 'ιά νά μπει ποτές δέ θά μπορέσει.
Τή Μπαναγία ἔχομε μπροστά και διευτύνει
και δέ δουλιούμ (*)), δοσι πολλοι κι ἄν ἔχεις, Μουσολίνι.

Πάνω θυμὸς ἀπ' ὅλα στέκει ἡ 'Απεραθίτισσα μίνα πού δὲν ὑπέ-
ρησε στὸν ἐνθουσιασμό και στὸ μεγαλείο πού κληρονόμησε σὰν 'Ελ-
ληνίδα ἀπὸ τὴν παλιά της παράδοση. "Άλλες φορές, ὅπως τὸ λέει
και τὸ τραγουδι της, μπορεί νά σπάρῃ στέλνοντας τὸ παιδί της
στὸν πόλεμο. Τώρα μιά ἱερή προσταγή ξύπνησε μέσα της, φίλησε τὸ
γιό της στὰ θεμά του μάγουλα, τοῦσφιξε τὸ χέρι γιὰ νά νιώσει πῶ
βαθιά τὸ αἰσθημά της και τοῦ εἶπε τὸ τραγουδι αὐτό, σὰν ἀληθινὴ
Σπαρτιάτισσα :

—Μέ τὴν εὐχή μου, 'Ιόκα μου, νά πᾶς νά πολεμήσεις
και νικητὴς στὸ σπιτί μας γλῆγορα νά 'ῤίσεις.
Νίκη και δόξα και τιμὴ θέλω, παιδί μου, νᾶχεις,
και νά 'ῤίσεις νὰ φορεῖς τὸ στέφανο τοῦ μάχη.
'Η Παναγία νικητὴ στὸ σπιτί νά σέ φέρει,
ὁπού 'ναι μάνα και πονεῖ και τὸ γκαμό μου ξέρει.
'Ιὰ τὴ μπαρτίνα τὴ γλυκιά ὑπομονὴ θά κάνω,
νᾶρθεις, παιδί μου, νικητὴς κ' ὕστερα νά πεθᾶνω.
Μοῦ φαίνεται ἀλλιώτικα ἂν ἦτονε θά σκοῦσα,
μὰ τώρα νά μέ πέρνανε κι ἐγὼ νά πολεμοῦσα.

Δίπλα στὴ μίνα στέκει και ἡ μορφὴ τῆς 'Ελληνίδας ἀδελφῆς,
πού τὸ ἥρωικό της φρόνημα τὴν ἀνεβάζει στὴν ἐνεργητικὴ θέσιν τοῦ
γυναικειοῦ ἥρωισμού. Σὲ μιά τέτοια κοπέλα ἀπεραθίτισσα κι ἀδελφὴ
πολεμιστῶν δὲ φτάνει μονάχα πὼς ἔχει τέσσερ' ἀδελφίρα της στὰ
χιονισμένα ἀλβανικά βουνά, μὰ θέλει νᾶτανε βολετὸ νά βρεθεῖ
κι αὐτὴ δίπλα τους μέσα στὴ φωτιά τῆς μάχης, πολεμάγορα μαζί
τους, παρηγορήτρα τους και σύντροφός τους :

Τέσσερ' ἀδελφίρα ἔχω 'κεῖ, τέσσερα νᾶχ' ἀκόμ,
νά πολεμοῦ ντζοῖ 'Ιταλοῖ και νᾶμπουσι στὴ Ρώμη.
Σ' τοῦ 'Αρβανίας τὰ βουνά, τὰ καταχιονισμένα,
μέ το' ἀδερφοί μου ποῦν' ἐκεῖ νά πέρνασι γκι ἔμένα.
Νᾶτονε νά μέ πέρνασι κι ἐμέν' ἀπὸ 'κεῖ ἀπάνω,
νά τανὲ κουβαλῶ φαί, ζεστό νά τανὲ κάνω.
Καὶ πόν' ἤμου, πολεμάρχοι,
δίπλα σας κι ἐγὼ στὴ μάχη.
Νά μέ πέρνασι γκι ἔμένα
στὰ βουνά τὰ χιονισμένα.

1) Δουλιούμε = Φοβόμαστε

Τσοῖ 'Ιταλοῖ νά κυνηῶ
ὄντ'ε τσοῖ πέρνετε φυό. (1)
Ποῦ ξεβαρρεμένη θάμου
μέ τ' ἀδελφίρα μου κοντά μου.

Κ' οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ, πού παρότησαν τὰ προικιά και τὰ
δογόνειρά τους και πλέκουν φανέλες και κλίτσες γιὰ τοὺς πολε-
μάχους, τραγουδοῦν ὅλες μέ τὴ σκέψη τους πάντα στραμμένη στὶς
ἡρωϊκὲς μορφὲς τῶν πολεμιστῶν :

Πρέπει νά βοηθῶμε μέ δροῆ, κοπέλες,
νά ἐτοιμάσωμε τὰ πολεμάρχω μας φανέλες.
Πρέπει νά βοηθῶμε τὸ ἔργο νά τελειώνει,
'ιατὶ τὰ φανταράκια μας κοιμούνται μέσ στὸ χιόνι.
'Εκείνοι πολεμοῦ 'ιά μᾶς, πρέπει κι ἐμεῖς 'ιά κείνοι
δ,τι περν' ἀ' τὰ χέρια μας τοῦ κάθα μιάς νά 'ναι.

Παρακαλοῦν τοὺς ἁγίους νά τοὺς ἔχουν καλὰ, νά τοὺς βοηθᾶνε
στὴ μάχη και νά κᾶμουν γρήγορο τὸ γυρισμό τους στὸ χωριό.

Βοήθησ', "Αἱ-Ίώργη μου, ἐκείνοι ἀπὸ κεῖ ἀπάνω
και τὰ καντήλια σου χρυσά ὅλα θά σοῦ τὰ κάνω.
Κιουρά μου Φαναριώτισσα (2), χτισμένη μέσ στὰ γκρίφια (3)
φέρε τὰ φανταράκια μας ἐπά (4) νά φᾶ' ντὰ ρίφια (5).
Κιουρά μου Φαναριώτισσα, μέσ στὸ βουνὸ χτισμένη,
και νᾶναι οἱ φαντάροι μας ὡς τὴ Λαμπρὴ φερμένοι.
Βοήθα, Παναγία μου, τὸ γκάθα (6) σου φαντάρο
κι ἐκείνο τὸ κοπέλι πού θά πρόκειται νά πάρω.
Νᾶχου γκαλί πρωτοχρονιά βοήθησε, Θεέ μου,
και καλλιστρίνα (7) δῶσ' τανὲ τὴ νίκη τοῦ πολέμου.
Ποῦ νά 'ῤρῶσαι νικητὴς μέσ στὸ σαρανταένα (8)
και τὰ τσουράπια νά μὴν εἶν' ἀκόμα τελειωμένα.
Τὴ νίκη θε νά φέρουνε μέσ στὸ σαρανταένα
κι ἀποῦ τσοῖ βρωμοῖταλοῖ δὲ θε ν' ἀφῇσουν ἕνα.
Οἱ λεβεντοτολιᾶδες μας εἶναι 'εροι (9) σὰ βράχοι

- 1) Φυό = Φυγὴ.
- 2) 'Η ἐκκλησίτσα τῆς Παναγίας τῆς Φαναριώτισσας, πούναι χτισμένη
στὸ Φανάρι.
- 3) Γκρίφια = Ἄγρια βράχια.
- 4) 'Επά = 'Εδῶ.
- 5) Ρίφια = Τὰ ἐρίφια πού σφάζουν τὴ Λαμπρὴ.
- 6) Τὸ γκάθα = τὸν κάθε.
- 7) Καλλιστρίνα = τὸ πρωτοχρονιάτικο δῶρο.
- 8) Τὸ 1941.
- 9) 'Εροι = Γερόι.

κι ὁ Μουσολίνι πού θωρεῖ μισοχαμένα τάχει.
Θέ νά τόνε ταραξάει τὸ μπαλίο - Μουσολίνι
καὶ θάρθει νά παρακαλεῖ καὶ νά ζητᾷ εἰρήνη.
Ὁ Μουσολίνι ἔτιμος (!), θάρθει σὲ θέθιοι θεσει.
νὰ τόνε χυαλωτίσωμε, στὰ χέρια μας θά πέσει.

Τὰ παιδιά πῶναι στὴ μάχη,
ὁ Θεὸς καλὰ νὰ τάχει.
Ποὺ πολεμοῦνε τὰ παιδιά
νὰ φέρουνε τὴ Λευτεριά.
Φέρε μάς τylene, Θεέ μου,
μέ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Μὲ ξεχειλισμένη τὴν καρδιά ἀπὸ ἀγίατη, φουντωμένα τὰ στήθια
ἀπὸ τὸν πῶ ἀγνὸ κι ἄδοιο πατριωτισμῷ, οἱ Ἀπεραθιτοποῦλες δὲν
τραγουδοῦν μόνο μέσα στὴ μοναξιά πού τις τυλίγει γιὰ τὸν ἀγατη-
μένο τους πού πολεμᾷ. Μαζὶ μὲ τὰ θεριά δῶρα πού ἐτοιμάζουν γιὰ
τοὺς πολεμιστὲς τὰ χέρια τους, ἄλλα πῶ θεριά τὰ αἰσθήματα τῆς
καρδιάς τους, χυμένα σὲ στίχους γράφονται στὸ χαρτί καὶ, παρθεναῖα
ὅπως εἶναι, στᾶνουν· καὶ αὐτὰ στὸ μέτωπο, γιὰ νὰ θεριάουν τὶς
ψυχὲς τῶν πολεμιστῶν. Τοὺς διαβεβαίωσιν πὺς ἡ σκέψη κι ἡ καρδιά
τους εἶναι μαζί τους καὶ θὰ τοὺς βοηθοῦν νὰ ξεχρουν τὸν κόπο νάθε
μάχης καὶ πὺς, μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους, βλέπουν τὸ καθένα τους
σὰν ἓνα γίγαντα ἥρωα πολεμιστῇ, σὰν ἓνα σαραντάτηχον Ἀχαιοτα,
πὺς πολεμᾷ ἐκείνους ποῖναι ἄρομη νὰ πονέσουν οἱ καρδιὲς πολλῶν
ἀνθρώπων:

Τὴ σκέψη μου καὶ τὴ γκαρδιά ὅλα μαζί σου τάχεις,
νὰ βοηθοῦνε νὰ ξεχνᾷς τὸ γκόπο κάθα μάχης.
Ἐνας λεβέντης ἔρχεσαι στὰ μάθια μου φαντάρος, καὶ
πὺς πολεμᾷς μὲ τὴ γκαρδιά ἐμάτη (!) ἀπὸ θάρρος.
Πολεμᾷς σὰ τζοῖ ἥρωας ὅπου δὲ νιώθου γκόπο.
ἔφτοι (!) πὺς φταῖ γκαὶ πόνεσα γκαρδιὲς πολλῶν ἀνθρώπων.
Μὲ θάρρος θέλω τὸν ἔχρτο νὰ τόνε πολεμήσεις
καὶ τὸ στεφάνι νὰ φορεῖς τοῖ νίκης σὰ ὑρίσεις.

Ἀφίγονται ὕστερα στ' ἀγὸ γκαρτέρι τοῦ γνωρισμῷ ἡ ὀνειρε-
ονται τὴν ὥρα πὺς θὰ γυρίσουν νικητὲς:

Δόξα, τιμή, προσκύνημα μεγάλο θὰ σὰς γίνει,
ὅτινα ρθεῖτε νικητὲς καὶ θὰ γραφεῖ εἰρήνη.
Περήφαν' ἡ πατρίδα μας τὰ χέρια θὰ σηκώσει
καὶ μὲ στεφάνι δᾶφνιο θὰ σὰς στεφανώσει.

- 1) Ἀτιμος=Ὁ ἄτιμος.
- 2) Ἐμάτη=Γεμάτη.
- 3) Ἐφτοι=Αὐτοῦς.

Ἄν γίνεται κανένα γλέντι στὸ χωριό, ἂν πανηγυρίζεται καμμιὰ
νίκη τοῦ μετώπου, τὰ «κοτσάκια» τοῦ πολέμου θὰ δᾶσουν τὸ χω-
ριό καὶ τὴ ζωὴ. Πότε γεμῖτα καμμιὰ κ' εἰρηονία γιὰ τὴν δαλιά-
μα τῶν Ἰταλῶν, πότε σὰν κατὰ στὸν αἶτιο τοῦ πολέμου καὶ πότε
γεμῖτα ἡρωική πνοὴ καὶ πεποίθηση στὴ νίκη:

Στράβωσέ τονε, Θεέ μου,
ποῦν' αἰτία τοῦ πολέμου.
Οἱ τσολιάδες μας, φρατέλοι,
σασέ κάμσαι γκουρέλι.
Οἱ τσολιάδες μας οἱ λιοί (!)
κυνροῖσι σας, γελοῖσι.
Ὅπου φεύγετε τροχάδη,
ποῦ νὰ σασέ πάει λάδι.
Τσοῖ ξεφτυλισμένοι Φράγκοι
ποῦ τ' ἐπῆραμε φαλάγγι.
Θέ νὰ τολί φᾶμε σὰ θεριά
κι ἄς εἰμαστε καὶ μὴ χεριά.
Ποῦ τὸ δικιο μας ἀνίκη
καὶ δική μας θὰν' ἡ νίκη.
Ὁ Ἰταλὸς μασέ μισά,
ἀλλὰ θὰ χάσει τὰ μισά.

Μουσολίνι, οἱ τσολιάδες
δὲν εἶναι μακαρονάδες.
Μουσολίνι, λὶ' ἀκόμη
καὶ θὰ ρθοῦνε καὶ στὴ Ρώμη.
Ποῦ σοῦ βάλανε ἀέρα
καὶ θὰ ρέσουν ὅλοι πέρα (!)
Μουσολίνι, ἡ Ἑλλάδα
σοῦφερε πολλὴ γαλάδα.
Ἡ Ἑλλάδα θὰ σὲ κάμει
σὰ γκουρελισμένο χράμι.
Κουρέλι ἱατὶ δὲ φελάς
θὲ νὰ σὲ κάμει ἡ Ἑλλάς.

Μὲ τέτοια πίστη στὴ νίκη, μὲ τέτοιους ἡρωικοὺς παλμούς τῆς
καρδιάς, περνοῦν οἱ μέρες τοῦ πολέμου στὸ ἥσυχον χωριό, πὺς τὰ
παλικάρια του πολεμοῦν, καὶ αὐτὰ σὰν ὅλα τὰ ἑλληνοπούλα γιὰ τὴν
πὺς ἱερὰ ἀμυνα τῆς πατρικῆς γῆς. Μὰ ὅπως τὸ χωριὸν τὰ θυμάται,
ἔτσι τὸ θυμοῦνται καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἡρωικὴν δοῦν πὺς τὰ κεντρίζει
ἐκεῖ πάνω, στὰ καταχρονίστα ἄβυσσὰ βουνά, θένε νὰ τὴ μεταδώ-

- 1) Λιοί=Λίγοι.
- 2) Στὴν Ἰταλία.

σουν στους δικούς τους με τὸ ἴδιο τους τὸ χέρι. Καὶ πῶς ἀλλοῶς ὁ Ἀπεραθίτης, ὅπου καὶ γὰρ, στὸ μέτωπο ἢ στὸ χωριό, μπορεῖ νὰ ἐκφράσει ἀλγία στὰ αἰσθηματὰ του, ἂν δὲν εἶναι τραγουδι τὰ λόγια του; Ἔτσι κ' οἱ πολεμιστὲς τῆς Ἀλβανίας, με τραγουδιὰ μέσα στὰ γραμμὰτὶ τους, στέλλουν στὸ χωριὸ τέτοια μεγάλα μηνύματα:

Μέσα σὲ ἄγρια βουνά, σὲ χιόνια πολεμοῦμε,
μὲ λύσσα καὶ μ' ἐγδίκηση τὸ βάρβαρο χτυποῦμε.
Βροντοῦνε τὰ κανόνια μας καὶ τὰ βουνὰ ραίζουν,
κι ἀλύπητα τὸ θάνατο 'ο τοῖο Ἴταλοι σκορπίζουν,
Μάνες πολλὰς θὰ κλάφουνε, στὰ μαῦρα θὰ ντυθοῦνε,
μὰ τὴν Ἑλλάδα μας ποτές σκλάβοι δὲ θὰ τὴ δοῦνε.
Ἐμπήκαμε στὴ Γκορυστὰ κ' ἤπεσε γκ' ἡ Χειμάρρα
καὶ τὸν Ἰταλικὸ στρατὸ τὸν βασιτὰ τρομάρα.
Σ' τοῖο ἄναιτροι τοῖο Ἴταλοι τίποτα πιά δὲ μένει
ἐξὸς ἀπὸ τὰ Πιρὰ καὶ ἀπὸ τὸ Τεπελένι.
Θεὲ νὰ στὰ πάρουμε κι ἐφτά, σινιόρε Μουσσολίνι,
κι ἐτότες θὰ τὴ γκάμωμε τὴν ἔντιμη... εἰρήνη.
Τοῦ Μουσσολίνι ὕστερα λῶλα θὰ τοῦ χτυπήσει,
ἅπαν ὀρχέφει τὸ στρατὸ ποχάσε νὰ μετρήσει.

Μὰ τούτη, ἄλιμονο, τὴ χαρὰ τῆς νίκης καὶ τῆς εἰρήνης ἔπρεπε νὰ περάσει πρώτα ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Γολγοθὰ τοῦ μαρτυρίου, ν' ἀναβῇ ὅλα τὰ σκαλοπάτια τοῦ πόνου, νὰ δοκιμάσει ὅλο τὸ μέγεθος τῆς θυσίας, γιὰ νὰ τὴν πάρει καὶ νὰ τὴν χαρῇ.

"Ἄν ὁ ἰταλικὸς φασισμὸς ἐπαύε τὴν ὑπεροψία του πάνω στ' ἄλβανικὰ βουνὰ καὶ στὴ γρανιτένια ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας, ὁ γερμανικὸς ναζισμὸς, ἀδελφός του στὸ ἐγκλημα, μποροῦσε νὰ τὸν βοηθήσει νὰ σηκωθεί στὰ δεκανίκια του καὶ νὰ κάμει δίπλα του τὴν ντροπιασμένη παρέλασή του κάτω ἀπὸ τὴν ἱερὴ σκιά τῆς Ἀκρόπολης. Καὶ ἡ μεγαλύτερη πολεμικὴ ἀνταντρία σημειώνεται στὴν ἱστορία, τὴν ἡμέρα ποὺ οἱ μηχανοκίνητες φάλαγγες τῶν ναζί ξεκινοῦν γιὰ νὰ σπᾶσουν τὴ δύναμη τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ διαγυμίσουν μαζὶ μὲ τὸν ἀνάξιο σύντροφό τους τὴ χώρα μας.

Μὰ ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ δὲ βαστά τέτοια προσβολή. Ἄς εἶναι ἔτοιμοι οἱ προδότες ν' ἀνοίξουν τις πόρτες τῆς Ἑλλάδας καὶ νὰ τὴν παραδώσουν δέσμιον τοῖς Οὐννοῦς. Τὰ κλειδιά τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς τὰ κρατᾷ ἡ ἱστορία καὶ αὐτὴ δὲ μπορεῖ ποτὲ ν' ἀνοίξει καὶ νὰ προδοθεῖ. Πόσο τὸ ξερεῖ αὐτὸ καλὰ ὁ Ἀπεραθίτης, μὰς τὸ λέει πάλι αὐτὸ τὸ κινεῖο τραγουδι τῆς ἐλευθέρου ζωῆς του:

Ποτές δὲ μπαράδνεται ὁ Ἕλληνας σὲ ξένο,
ἱατὶ μὰς τῶχουν οἱ παλιοὶ προγόνου μας δοσμένο. 1
Εἶναι παλιὰ κληρονομιά καὶ δὲ μπορεῖ νὰ φέει. 2

ἱα 'φτὸ θὰ πολεμήσαμε καὶ ἄς εἴμεστα καὶ λίγοι.
Ὅλοι θὰ πολεμήσαμε, ἀφοῦ τὸ θές, μαζὶ σου 1).
ἀλλὰ, νὰ τὸ καλοσκεφτεῖς, ἦτονε προσβολὴ σου.
Ἔνας μὲ δέκα πολεμᾷ καὶ ὅμως τὰ βγάνει πέρα.
Μαζὶ θεὲ νὰ κινήσουμε οἱ Ἕλληνες μιά μέρα.
καὶ θεὲ νὰ σὲ κινήσουν οἱ ἡμεῖς καὶ οἱ σύμμαχοί μας
κ' εἴμεστα ὑπέρηφanoi ποὺ τὰ βάλαις μαζὶ μας.
Ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ μπροχωρεῖ ἐλεεινὸς 2) δὲ γκάνει
μόνου πολεμοφόδια καὶ στρατιώτες χάνει.
Πάντα ἡ ἱστορία μας ἡρώικη θὰ στέκει
καὶ θὰ ξανασηκώσουν οἱ Ἕλληνες τοῦφέκι.
Θάνατος ἢ Ἐλευτεριά, ὁ Ἕλληνας φωνάζει,
ἱατὶ χιλιάδες ἥρωες τὸ χῶμα ντο σκεπάζει.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ! Μ' αὐτὴ τὴν ἡρώικὴ φωνὴ πέφτει ἡ Ἑλλάδα στὰ νύχια τῶν λύκων, μ' αὐτὴ σταματᾷ καὶ τ' ἀπεραθίτικο τραγουδι τῶν ἐλληνικῶν θριάμβων, τὸ Μῆνι τοῦ 1941. Ὁ δρόμος τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς θυσίας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀρχίζει. Αἶμα καὶ δάκρυ θὰ τὸν βᾶψει ὡς τὸ τέρμα του, μ' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ποὺ θὰ βγάλει, θὰ γεννηθεῖ κατακλυσμὸς καὶ θὰ πνιγοῦν οἱ τυράννοί του.

- 1) Μὲ τὸν Χίτλερ
- 2) Ἐλεεινὸς=Τύπο

Η ΣΚΛΑΒΙΑ εἶχε πέσει βαρὺ πάνω στην Ἑλληνική γῆ καὶ κάθε χωριὸ καὶ πόλη τῆς Ἑλλάδας στέναζε κάτω ἀπὸ τὴ μπότα τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῶν.

Τὰ Κυκλαδίτικα εμένα πέσει στον πήλο της 'Ιταλίας και ὁ
 ἡλικιωδὸς στρατός της, ποὺ ἔμεινε ἀνεργὸς καὶ φυλοκρινόμε-
 νος ὅλο καὶ καιρὸ τοῦ πολέμου στὰ Δωδεκάνησα, ἦρθε καὶ τὰ πέντες
 τοῦ Μάη τοῦ 1941. 'Εἶσι καὶ τοῖ νηῖς τῆς Νέζου καὶ τοῦ χωριό του
 τ' Ἀστροφόρο περσάνα κάτω ἀπὸ τὴ φασαυρία θηλεῖα.

Σταβρόθηκε το χωριό, ἡ ψυχὴ του ὅμως εἶχε μείνει ἀδούλωτη
 καὶ, ἀνὰ τὸ πληγωμένο ποῦλι, σπατάριζε στὸ κλονεὶ φυλακισμένῃ
 καὶ ἐρηπύσει τον ἀέρα τῆς Λευτερίας.

Τὸ γαυρόνινο τραγούδι του εἶχε τώρα σωπῆσαι τὴν πόλιν· ἔνα ἄλλο διαβρὸν, τὸ νὰ κούρουμεν τὸ νὰ διαγοῖσμεν τὴν ἀμελείαν τῆς χώρας, γὰρ τὰ μαρτύρια τοῦ λαοῦ, γὰρ τῆς ἀνοχτῆς πληγῆς στὰ στή-
θος τῆς πατρίδας καὶ τὸν ἥρῳον μαχητὴν. Ὅλα τὰ χρόνια τῆς
σκληράδας εἶναι γεμάτα στὸ χωριὸ ἀπὸ τὰ ξεσπάσματα αὐτὰ τοῦ πο-
νοῦ γὰρ τὴν τύχην ποὺ εἶχε ὁ λαὸς μας στὸν ἀγῶνα του νὰ κρατήσῃ
ἀδόουκτη τὴν πατρίδα του γῆ, καὶ τὸ ἀπὸ τὰ σκιῶματα ἐνάντια
στὸς τυραννῶνας, σκιῶματα ποὺ βροχῶν τὴν μεγαλειώδη στήθεσ
φρασὴ τους στὸ σπληνὸν ὁ ἀνελέητος ἔθνικοαυτοκράτορ τοῦ
ἀγῶνα στὰ βουνὰ καὶ στὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅσο νὰ εἶναι
τὰ τραγούδια αὐτὰ φτωχὰ καὶ ἀσχημάτιστα τὴν πρώτῃ τους ἐμφανέ-
ση δὲ διαστῶν νὰ τὰ παρουσιάζουν ὡς ὑπερόχον δείγματα τῆς ἀγῶ-
νιστικῆς διδασχῆς τοῦ λαοῦ μας καὶ ἄξια νὰ βροῖνε ἔξω ἀπὸ τὸ χω-
ριὸ καὶ νὰ τὸ μῆδον ὁ κόσμος.

Σὲ τοεῖς κύκλους, πολὺ σχετικoὺς μάλιστα καὶ μὲ τὰ χρόνια καὶ τὰ βίαια τῆς σκλαβιάς, μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τ' ἀπεραθίτικα αὐτὰ τραγοῦδια.

Στὰ τραγουδιὰ τῆς **σκληβιάς**, τῆς **πεινας** καὶ τῆς **Δευτεριᾶς**. Τὰ τραγουδιὰ τῆς σκληβιάς, βγαλμένα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πὺν οἱ νικημένοι ἐχθροὶ τῆς πατρίδας πατοῦν τὰ αἵματοβαμμένα ἑλληνικὰ χόματα, ἀντηγοῦν μέσα στὸ χωριὸ σὰν μυρολόι.

Χαίρετά σ'α λόγια καὶ σ'ὸ σκοπό, σιγοτραγουδιμένα μ' ἔξαν
ὀλόβαθρον ἀναστεναγμό, ἐκφράζουν ὅλο τὸν πόνο ποὺ νιώθει στὴν
ψυχὴ τοῦ ἀπερησάντος πολυμεσστής τῶν κορυφογραμμῶν τῆς Πίνδου,
ποὺ γυρίζει καὶ βοᾷσαι μέσα σὸ χωριὸ τῶν ἐκείνων ποὺ κυνηγοῦσε,
ὅλο τὸ σπρίζιμο τῆς γυναικείας καρδιάς, ποὺ νιώθει τὸν ἀγαπημένο

της νά σκύβει τὸ λεβέντικο κορμί στὸ βούρδουλα καὶ στὴ μύττα τοῦ καραμπινιέρι καὶ ὅτι ἄλλο συμπληρώνει τὸν ὄγκο τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς δουλείας τῆς πατρίδας, ποὺ μὲ μαῦρα τὰ βουνά τῆς φαντάζει τώρα σκλαβομένη στὴ μάτια, ποὺ τ' ἀντίκρισαν πρὶν λίγο γεμάτα δόξα καὶ ἀντρεϊσσύνη:

᾽Χωρο, γλυκιά πατρίδα μου, μαῦρα ποὺ' ντὰ βουνά σου,
ἱατί 'ναί (1) οἱ Ἴταλοι καὶ σκλάβοι τὰ παιδιὰ σου (?).
᾽Χωρο, γλυκιά πατρίδα μου, πῶς ἔχεις καταντήσει,
νά χάρεται τὰ κάλλη σου ἔχτρος πῶχεις νικήσει.
᾽Χωρο, γλυκιά πατρίδα μου, εἰντά 'χεις παθήμενα,
οἱ Γερμανοὶ ἐπάτησαν σὲ χώματ' ἀ(γ)ασμένα.

Μὰ ὅσο καὶ ἂν εἶναι φοβερὴ ἡ μανύλα τῆς σκλαβιάς, ὅσο καὶ ἂν οἱ τύραννοι ἔχουνε σβήσει ὅλα τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Δόξας, μέσα στὴν καρδιά τοῦ λαοῦ φέγγει σὺν ἀκωμῆτο φῶς μπροστὰ σὲ εἰκονοστάσι, ποὺ ἔχει γιὰ εἰκονίσματα τὰ μεγάλα ἰδανικά τῆς Λευτεριᾶς, ἡ γλυκιά ἐλπίδα πῶς:

Πάλι θε νάρθ' ἕνας καιρός, πατρίδα, σά γκαί πρώτα,
ποὺ θά σκορπίσουνε παντοῦ τοῖς δόξας σου τὰ φῶτα.
Ἰὰ σένα κάθε Ἑλληνας καὶ κάθε Ἑλληνίδα,
θὰ τρέφει πάντα τὴ γκρυφὴ τοῖς Λευτεριᾶς ἐρπίδα.
Οἱ ἄλλοιδες τοῖς σκλαβιάς μιά μέρα θὲ νὰ λύσουν
καὶ τὴ μπατρίδα, τὰ παλιά καμάρια θὰ στολίσουν.
Πάλι, γλυκιά πατρίδα μου, θὰ δεῖς τὴ Λευτερία σου,
ἱατί καρδιές ἡρώϊκές ἔχουνε τὰ παιδιὰ σου.

Καὶ δὲ ντὸ καταδέχονται, πατρίδα δοξασμένη,
νά χαίρουνται τὰ κάλλη σου ἔχτροι φαρμακωμένοι.
Μὲ τὰ μηχανοκίνητα μέσα μᾶς πολεμοῦνε,
μὰ τοὶ ἡρώϊκές καρδιές πῶχουμε δὲ νικοῦνε.
Ἦ γαλανὴ σημαία μας, πατρίδα, δὲ θ' ἄργησει
ἐλευθερὴ σὺν ἄλλοις νὰ ξανακουματίσει.

Βοήθα, Παναγία μου, τὸ ἔργο νὰ τελειώσει,
μὴν ἀδικήσεις το'. Ἑλλήνες, ποῦνα χαμένοι τόσοι.

1) Ἐπὰ=ἐδῶ.

2) Σ' αὐτὸ τὸ τραγούδι ὑπάρχουν καὶ ἄλλες δυὸ παραλλαγές:

1. ᾽Χωρο, γλυκιά πατρίδα μου, μαῦρα ποὺ' ντὰ βουνά σου,
ἱατί σὲ παρατήσανε τὰ λεβεντόπαιδιά σου.

2. ᾽Χωρο, γλυκιά νηράκι μου, μαῦρα ποὺ' ντὰ βουνά σου,
ὁ κασιφῶρας (*) τοῖς σκλαβιάς ἐσκέπασε τὸ Ζά(**) σου.

αὐτοῖς (*) Κασιφῶρας=καταχινά. (**) Ζᾶς=ὁ Ζεὺς, τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Νάξου.

Δύσκολα θὰ πιστέψει κανεὶς πῶς τέτοια τραγούδια σὺν τὰ παραπάνω εἶναι τ' ἀπεραθίτικου λαοῦ δημιουργήματα καὶ ὄχι φτιαγμένα ἀπὸ ἄξιο τεχνίτη τοῦ στίχου. Μὰ δὲν ἔχουμε ἀνέγκη νὰ θυμηθοῦμε καὶ ἐδῶ τὸν Ψυχάρη ὅταν ἔλεγε πῶς: «θὰ μὰ μονάχο εἶναι ἡ πόλιν σὲ τοὺς», γιὰ τὰ ἴδια τ' ἀπεραθίτικα τραγούδια μᾶς τὸ λένε καὶ μᾶς τὸ δείχνουν κάθε στιγμή.

Δὲ βόλσκει πλούσια λόγια καὶ φανταστὰ χρώματα γιὰ νὰ στολίσει ὁ Ἀπεραθίτης καὶ ἡ Ἀπεραθίτισσα τὸν πόνο ποὺ δοκιμάζει ἡ ψυχὴ τους, γιὰ τὸ μαρτύριο ποὺ ζοῦν «οἱ ἐλευθεροὶ πολιορκημένοι» τῆς Ἑλλάδας τοῦ 41—44. Μὲ τ' ἀπλά, μὲ τὰ καθημερινὰ λόγια τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ χωριοῦ τους, εἴτε ταιριασμένα σὲ δεκαπεντασύλλαβους στίχους, εἴτε στὰ στενά μέτρα τῶν «κοτσακίων», κλαίει τὴ σφοδρὰ τους καὶ τὴν πείνα τους, φανερώουν τὶς κρυφές ἐλπίδες τῆς καρδιάς τους:

Ποῦν' ἡ σκλαβιά μας φοβερή,

μὰ δὲ θὰ διαρκεῖ καιροί.

Κ' ἡ εἰτόνισσα (*) σὰ θέλει,

θὲ νὰ φύουν οἱ φρατέλοι.

Σὰ θέλει ἡ εἰτόνισσα,

θὰ φύουν ἀπὸ τὰ νησά.

Διῶξε, εἰτόνισσα καλὴ,

ἀ τὰ νησά τοὶ Ἴταλοι.

Ποὺ νὰ φύουν ἀπὸ τὸ νη-

σι νὰ σάσουν οἱ χρόνοι (**).

Ποὺ νὰ φύουσιν οἱ ἀνα-

ντροὶ μὲ τὰ ἀεροπλάνα.

Σὰ φύουν ἀ τὸ Μαρμαρο-

κοπὸ (*) ἐτότες θὰ χαρῶ.

Ποὺ νὰ μὴ ξανάρθει στὴν Ἀ-

δὰ Γερμανικὴ μπεζίνα.

Ποὺ θὲ νάρθουν στὸ Μαρμα-

ροκοπὸ ἀντάρτες θάμα (*).

Καὶ θὰ φύουσιν οἱ ἀχρη-

στ' (*) ἀπὸ τὰ ποὺ τῶχα κάχρι (*).

1) Ἡ Παναγία, ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ.

2) Γιὰ τὰ κομμένα «κοτσάκια» βλ. εἰσαγωγή.

3) Μαρμαροκοπὸ=Δόφος ὀχυρωμένος ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς Ν. τοῦ χωριοῦ.

4) Θάμα=πολλοί.

5) Οἱ ἀχρηστοί.

6) Κάχρι=ἄχτι, πείσμα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀπελπίσια, μέσα στὰ παρακίλια στὴ γειτόνισσα τοῦ χωριοῦ Παναγία καὶ στὸν πόθο τῆς φυγῆς τῶν Ἰταλῶν ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὸν Γερμανὼν ἀπὸ τ' ὀχυρωμένο Μαριανοκοπιό, ἄλλη ἐλπίδα γιὰ τὴ γρήγορη ἀπελευθέρωση τοῦ νησιοῦ εἶναι οἱ γενναῖαι μας σύμμαχοι, οἱ Ἀγγλοὶ ποὺ ἐρχοῦνται ἀπὸ τὶς θάλασσες καὶ οἱ Ρῶσοι ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὶς στερεῖς. Καὶ τραγουδοῦν οἱ Ἀπεραθῆτες:

ὦ, καὶ πότε θάρουνε οἱ
σύμμαχοί μας οἱ γενναῖοι.
Πότε θάρουνε καὶ στὴν Ἀ-
ξά, νὰ φέρουνε φαρίνα.
ὦ, καὶ πότε θὰ λευτερω-
θοῦμε νὰ μὴν ὑποφέρω.
Σκεφτεῖτε τὴ συνάντηση
μὲ τοσοῦτο σύμμαχοι στὸ νησί!
Ἡ ἐλευτεριά μας, ποῦ νὰ
ξετονίσ' (*) ἢ ἀτὴ Μουτσούνα (*).
Κι ἀτὴν Αἴγυπτο τ' ἀέρι,
τὴν ἐλευτεριά θὰ φέρει.
Κ' ἡ σκληριά μας πλιά νὰ τελει-
ώσει κι ὁ Θεὸς τὸ θέλει.

Γιὰ τοὺς Ἀγγλοὺς λένε:

Ποῦν' οἱ Ἑγγλέζ' ἐπὰ κοντὰ
κ' ἡ Λευτεριά χαμοβροντᾷ.
Τὸ νησί χαρὰ θὲ νάχει
δτινὰ ῥθουν οἱ σύμμαχοι.
Ποῦ θὰ τρώμε σ' ἓνα μῆνα,
τὴν ἐγγλέζικη φαρίνα.
Κι δτινὰ ῥθουν οἱ Ἑγγλέζοι
λόρδα (*) πλιά δὲ θὲ νὰ παίζει.
Τζάμπι θαῖχουν οἱ ψωμάρες
τὸ ἀγὰ πέντε δεκάρες.
Κι ἐτότε πλιά τὴ γκριθαριά (*).
δὲ θὰ σκεβούμεστα, Μαριά (*).
Κι δτινὰ ῥθουν οἱ Ἑγγλέζοι,
θὲ νὰ στρώσωμε ντραπέζι.

1) Ξετονίσαι=ξεπερβάλλει.

2) Μουτσούνα=λιμνὴ τῆς φόρτωσης τῆς σφύρας Α. τοῦ χωριοῦ.

3) Λόρδα=πέινα.

4) Γκριθαριά=τὸ χρυθαρένιο ψωμί.

5) Τὸ τραγοῦδι τῶλεγε ἓνα κορίτσι στὴ φιλενάδα τοῦ Μαριά.

Καὶ γιὰ τοὺς Ρῶσους:

Κατεβαίνουν οἱ Ρῶσοι
κι ὅλοι ἴσα θὰ ἔνοῦσι (*).
Κατεβαίνουν ἐκεῖνοι
π' ἀγαποῦ ντὴν ἰσοσύνη.
Κι ἔμην ἐρθοῦσαν οἱ Ρῶσοι,
ἴσα καὶ φτωχοὶ καὶ πλοῦσοι.
Κι ἔμην ἐρθοῦσαν οἱ Ρῶσοι
ἢ λαλά (*) μοῦ θὰ ζυμώσει.
Φέρε τοσοῦτο, Χριστέ μο' κείνοι
π' ἀγαποῦ ντὴν ἰσοσύνη.
Γλήγορα φέρε τοσοῦτο, Χριστέ,
κι ὅς εἶναι καὶ κουμμουνισταί.
Φέρε τοσοῦτο, Χριστέ, τοσοῦτο μπορε-
βίκοι καὶ τὸ γκόσμο σῶσε.
Φέρε μας, Χριστέ μοι, ὅσο
γλήγορα μπορεῖς, τὸ Ρῶσο.
Τὴν εἰκόνα σου, βρέ Στάλι,
θα τὴ γκάμωμε μεγάλη.
Καὶ τὸν ἀρχηγὸ τὸ Ρῶσο
θὲ νὰ τόνε κουνρίζωσω.

Ξαφνικά, κι ἐκεῖ πού κανεῖς δὲν τὸ περιμένει, Ἀγγλοὶ καὶ Ἑλ-
ληνες κομάντος βγαίνουν σὲ μιὰ κορυφὴν ἀκρογιαλιά τοῦ νησιοῦ, τὸν
Καλαντό. Οἱ Ἰταλοὶ συνθηκολογημένοι βρίσκονται ἀκόμα στὸ νησί
καὶ οἱ Γερμανοὶ στὴ Χώρα. Ἡ χαρούμενη εἰδηση διασχίζει σὰν
ἀστραπὴ τὸ νησί. Πολλοὶ ξεκινοῦν νὰ πάνε γιὰ προϋπάντηση τῶν
ἐλευθερωτῶν. Ἄλλοι τοὺς περιμένουν στὸ χωριὸ καὶ γεμάτοι λαχτάρα
τραγουδοῦνε:

Ἑγγλέζοι νὰι στὸ Γκαλαντό (*)
καὶ νὰ τοσοῦτο δὲ γκαγιαντῶ (*).
Ἐποβρύχια στὸ Γκαλα-
ντό το' Ἑγγλέζ' ἀπόψ' ἐβγάλα.
Ἦρθαν οἱ Ἀγγλοαμερι-
κάνοι στοῦ χωριοῦ τὰ μέρη.
Ἦρθαν οἱ Ἑγγλέζοι στὸ νη-
σί καὶ ἡ σκληριά τελειώνει.
Ἦρθαν οἱ Ἀμερικάνοι
καὶ κανεῖς δὲ θὰ πεθάνει.

1) Ἐνοῦσι=Γενοῦσι, θὰ γίνωνται.

2) Λαλά=Γιαγιά.

3) Ἀκρογιαλιά Ν. Α. τοῦ νησιοῦ.

4) Καγιαντῶ=Ἀντέχω.

Τὴν ἄλλη μέρα βρίσκονται στὸ χωριό. Ἡ ὥρα τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ γλεντιοῦ ἦρθε. Τοὺς σηκώνουν μὲ παραληρήματα ἐνθουσιασμοῦ στὰ χεῖρα, τοὺς ραίνουν μὲ λουλούδια ὀσφισμένα μὲ δάκρυα ἀπὸ τὰ χόσνια τῆς σκληρίας, τοὺς βγάζουν τὰ στρατιωτικὰ καπέλα καὶ τοὺς βάζουν στὸ κεφάλι τὰ κόκκινα φέσια τοῦ χωριοῦ, καὶ μὲ τραγουδιὰ καὶ βιολιά στήνουν μαζί τους τὸ χορὸ στὴν Πλάτσα (¹) καὶ λατῖν καὶ τραγουδᾶνε :

Ἐγγλέζοι ἐλευθερωτές,
νὰ μὴ μπεδάνετε ποτές,
Ἐγγλέζοι ἐλευθερωτές,
ποὺ νὰ νικᾶτε πάντοτες.
Πάντα οἱ Ἐγγλέζοι νὰ νι-
κοῦνε κι ὁ ἐχθρὸς νὰ χάνει.
Τὰ Ἐγγλεζάκια τὰ χρυσά,
πο' λευτερώσα ντὰ νησά.
Ἦρθα τζ' Ἀγγλίας τὰ παιδιὰ
κι ἐφέρα ντὴν ἐλευτεριά.
Ἦρθαν οἱ ἐλευθερωτές,
ποὺ δὲ ντὸ πῆστευγα ποτές.

Καὶ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ, ποῦχανε μείνει ἀμόλυντα ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ μῖσμα, τοὺς λένε :

Μὲ κανένα δὲ ντὰ παίζω
καὶ θὰ πάρω 'νὰν Ἐγγλέζο.
Μὲ κανένα 'ὦ δὲ ντᾶχο (²)
καὶ θὰ πάρω 'νὰ συμμάχο.
Ἐὼ δὲ μπαίξω χωριανῶ,
μόνου θὰ πάρω Βρετανό.
Καὶ θὰ πάμε στὴν Ἀγγλία
μὲ λευτερομένα πλοῖα.

Αὐτὸ ὅμως πειράζει στὴν καρδιά καὶ προσβάλλει τὰ παλικάρια τοῦ χωριοῦ καὶ πεισματικὰ ἀπαντοῦν.

Ἀγγλοὶ θέν οἱ δεσποινίδες,
μὰ κι ἐμεῖς θέμεν Ἀγγλίδες.
Ποὺ θὰ φῶ μὲ τὸ μπεζι-
νὰκι ποῦφερε τὸ Ἐγγλέζοι.
Ποὺ θὰ φῶ μὲ τὴ ντορπι-

1) Ἐτοὶ λένε τὴν Πλατεία τοῦ χωριοῦ.

2) Ὁ δὲ ντᾶχο=Ἐγὼ δὲν τὰ ἔχω, δὲν ἀγαπῶ δηλ. κανένα

λάκατο ποῦναι ὅτ' οἱ τόποι (¹).
Ποὺ θὰ φῶ μὲ τὸ ὑπο-
βρύχιο καὶ νὰ λείπω.

Καὶ ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ, ἀλλὰ μαζί καὶ λαχτάρα, γιὰ νὰ πᾶνε τὰ παλικάρια τοῦ χωριοῦ νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν πατρίδα, πραγματοποιήθηκε σὲ λίγο καιρὸ, γιὰτὶ οἱ κομάντος φύγανε, οἱ Γερμανοὶ ἔα-
ναγύρισαν στὸ νησί καὶ ἡ σκληριὰ πλακώνει, γιὰ ἕνα ἀκόμη χρόνον,
μὲ τοὺς πόνοους τῆς καὶ τὰ μαρτύριά της τὸ λαὸ τοῦ νησιοῦ μας.
Κάθε μάνας Ἀπεραθίτισσας σφίγγεται πάλι ἡ καρδιά γιὰ τὸν
ἀποχωρισμὸ τοῦ παιδιοῦ της, μὰ τέτοιες ὥρες τῆς πατρίδας ἡ ἀγάπη
εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ μητρικὴ στοργή. Τὴν πνίγει, λοιπόν,
μέσα της καὶ μὲ ἡρωϊκὸ σθένος εὐχεται στὸ παιδί της στὸ ρινοκίν-
δυνο ταξίδι του :

Σοὺ εὐχομ' ἀπὸ 'τοῦ (²) ποὺ πᾶς, καλὸ ταξίδι νᾶχεις,
καὶ στὴν Ἑλλάδα νικητῆς γλήορα πάλι νᾶρθεῖς.
Ἡ Παναγία πάντοτες νὰ στέκει στὸ πλευρὸ σου,
νὰ σὲ φυλά (³), ἂ τὴ φωθιά κι ἂ τὸ γκακὸν ἐχθρὸ σου.
Ποῦμπε (⁴) στὸ ὑποβρύχιο μὲ δώδεκα νομάτοι
καὶ δὲν ἐδειλιάσανε τῶ Γερμανῶ τὸ μάτι.
Βοήθα, Παναγία μου, καὶ τοῖς συνάδερφοι ντου
καὶ νὰ 'υρίσουνε καλὰ κ' οἱ δώδεκα μαζί ντου.

Μὲς στὸ κρυφὸ καρτέρι τῆς ἡ μάνια, γιὰ τὸ παιδί ποὺ ἔφυγε καὶ
δὲ μπορεῖ νὰ μάθει νέα του, τὸ φαντάζεται νὰ θέλει νὰ τῆς γράψει
γιὰ νὰ τὴν καθυσιχάσει καὶ μονολογεῖ ἡ ἴδια τὰ λόγια, ποὺ νομίζει
γιὰ θὰ διάβαζε στὸ γράμμα του :

Στὰ κλειδωμένα τὰ στενά νᾶβρισκεν ἀραλῆκι (⁵)
θὰ μοῦγραφεν:—Εἴμαι καλὰ καὶ θέρβω μὲ τὴ νίκη.
—Νὰ σασὲ γράψω δὲ μπορῶ, νὰ μάθετε 'ὰ μένα,
'ιὰτὶ 'ναὶ ὅλα τὰ στενά, μάνια μου, κλειδωμένα.

1) Οἱ τόποι=Οἱ ἀπομακρυσμέναι τοποθεσίαι καὶ ἀκρογιαλιές τοῦ χω-
ριοῦ, ἐκεῖ ποὺ ἄραζαν τὰ καϊκία τῶν κομάντος.

2) Ἀπὸ 'τοῦ=Ἀπὸ αὐτοῦ

3) Νὰ σὲ φυλά(γει).

4) Ποῦμπε=Ποὺ μπήκε.

5) Ἀραλῆκι=Ρωμὴ, πόρσιμα.

Ἔτσι μένει πάλι μόνη με τὸν πόνο της καὶ με τὴ λαχτάρα νὰ γυρίσει τὸ παιδί της καὶ λέει :

Ποὺ ἔφες ἰὰ τὸ μπόλεμο χίλιες χιλιάδες μίλια,
ἰὰ ἔτ' ὅθ' αὐτὸ θά τ' ἀσημώσωμε,
δίναι σ' ἀνταμώσωμε,
τοῖς Τήνος τὰ καντήλια.

Πόδον¹ ὁ πρῶτος ποῦφεν ἀπὸ ἀρχῆς πολέμου,
λές νὰ ὕρισε νικητὴς νὰ τὸν δῶ, Θεέ μου :
Κάμε μου σὲ παρακαλῶ, Θεέ μο', ὅτ' ντὴ χάρη,
νὰ τὸν δῶ, κ' ὕστερα πλιά ὁ Χάρος ἄς μὲ πάρει.
Ὅπου δὲν ἦντε νὰ ζεῖ στὰ σκλαβωμένα μέρη,
κ' ἦψε με τ' ἀδέρφια ντου τὴ Λευτεριά νὰ φέρει.

Δὲν ἀξίζει νὰ νοθεύσω αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ ἄγνὸ αἶσθημα, ποὺ
ξεχειλίζει στὰ παραπάνω τραγοῦδια, μετὰ τὰ δικὰ μου παινέματα.
Μόνος του, ὅποιος τὰ διαβάζει, ἄς μεταλάβει ἀπὸ τὸ ἅγιο αὐτὸ δισκο-
πότηρο τῆς Ἑλληνίδας μάνας καὶ τῆς μεγάλης τῆς ψυχῆς.

Η ΠΕΙΝΑ θόριξε ἀλύπητα τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ σκλαβωμένα
χρόνια. Στὴ Νάξο τὴν ἔχουν ἐπιβλεῖ οἱ Ἱταλοὶ σὺν τῷ
ἀίγιον καὶ ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ νὰ ἐξολοθρεύουν τὸν εἰ-
σηνητικὸ λαὸ τοῦ νηιοῦ ἢ νὰ τὸν κάμουν νὰ ληγίσει καὶ νὰ ὑποτα-
χθεῖ στὴν τυραννίαν τους καὶ νὰ γίνῃ ὄργανο στὰ σχέδιά τους.

Τὰ χωριά ποὺ πεινῶσαν περισσότερο καὶ οὐμῆζτηκαν ἀπὸ τὸ
θανατικὸ, ἦταν τὰ ψηλὰ βουνόσκια τοῦ νηιοῦ, ἡ Κόρφονος, τὸ
Σκαδὸ καὶ τ' Ἀπεράθου. Πρῶτα ζούσανε καλὰ καὶ ἀνθρωπεμένα μετὰ
τὸ μνησίγλι, μὰ τώρα καὶ αὐτὸ γινόταν ἰταλικὸ, οἱ οὐτὲ τὰ βουνὰ καὶ
μποροῦσαν νὰ θρέψουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σκίζανε τὰ μαῦρα σπλά-
χνα τους τόσα χρόνια. Νοικοκυρθεῖς ὅμως καλοὶ οἱ ψηλοχωριανοὶ,
χρυσόχορδες—ἀνυψάντες οἱ γυναῖκες τους, εἶχαν γεμίσει με κόπο καὶ
ἰδρώτα, στὰ ξένα καὶ στὸ νησί, μετὰ πολλὴ πλοῦτος καὶ βίος τὰ σπύτια
τους, ποὺ δὲν τόχανε σὲ κανένα ἄλλο χωριὸ τοῦ νηιοῦ. Μπαζαρικά,
γυναικικά, ἐπιπλὰ, ὑφαντὰ καὶ χρυσασμά, βγαίνανε τώρα ἀπὸ τὴν
πόρτα τοῦ σπιτιοῦ γιὰ ἐξοπούλησι στὰ χωριά καὶ στὰ χεῖρα ποῦχανε
τὸ λάδι, τὴν πατίτι, τὸ κριθάρι καὶ τὰ φασόλια. Μ' αὐτὰ θὰ ζού-
σανε τώρα οἱ φτωχοὶ φαμιλιές καὶ τ' ἄλλα...

«...Καινουργίες μέρες ἔρχονται
κ' ἡ κάθε νὰ θὰ κάμει
τῆς Λευτεριάς τὸ χρᾶσι».

Ὅπως τόλγες γιὰ τ' ἀπεραθίτικο χροακίσι¹, τὸ τραγοῦδι, ποὺ,
ἐνῷ δὲν ἦταν λαϊκὸ², ἀγαπήθηκε καὶ τραγουδήθηκε πρὸ πολλὴ ἀπ'
ὅλα στὸ νησί, στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Κι αὐτὴ, λοιπόν, τὴν τραγωδίαν τῆς πείνης στ' Ἀπεράθου μὰς
τὴν παρασταίνουν ὁλοζώντανη καὶ πρὸ στιγμῆς ἀπὸ κάθε περιγραφή
τὰ τραγοῦδια του :

Μπόλικα³ χόρτα φάσμε⁴ χωρὶς ψωμί καὶ λάδι
κι ἐνάβγαμε⁵ νὰ φύργαμε νὰ φέγγαμε τὸ βράδυ.

1) Τοὺς στίχους τ' ἀπεραθίτικου χροακισμοῦ τοὺς ἔγραψα τὸ Μάη
τοῦ 1941 καὶ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ χειρόγραφο ἔγινε τ' ἀγαπημένον τρα-
γοῦδι τῆς Νάξου στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

2) Μπόλικα=Ἀφθονα

3) Φάσμε=Ἐφάγαμε.

4) Ἐνάβγαμε=Ἀνάβαμε.

Ἀλάδωτα τὰ τρώσμε ντὰ χόρτα κάθα μέρα
 ἱατὶ ἐανεπνίσαμε (1) μαύρης σκληριάς ἀέρα.
 Ἰὰ χόρτα ἐπασαίνουμε (2) νύχτα στὸ λιβάδι,
 μ' ἀπεθαμένοι ἐφέρνανε τοὶ πὺ πολλοὶ τὸ βράδυ.
 Ἐθάρρουμε ὅπως ἤπσε μὲς στὸ χωριὸ χολέρα.
 Κ' οἱ καμπάνες εὐλιβερά ἐχτύπου γκάθα μέρα.
 Τέθαια ζωὴ περάσαμε στὰ σκληρωμένα χρόνια.
 ἱατὶ δὲν εἶχε ντὸ χωριὸ ἀπὸ κανεὶ συμπόνοιο.

Σπαράζει ἡ καρδιά μιάς μάνας, πού βλέπει τὰ παιδιά της νὰ
 περνᾶνε χωρίς νάχει νὰ τοὺς δώσει μιὰ μπουνιά ψωμί, νάνοι τὸ σπῆτι
 της ξεγυμνωμένο καὶ νάσεται ὁ χειμώνας βαρὺς στὸ χωριό, καὶ λέει
 μυρολογιστά :

Τὰ πράματά μας τὰ καλὰ εἶν' ὅλα πουλημένα,
 καὶ ἐφέτι πᾶς θεὸς νὰ ξεχειμωνιάσουμε, καμένα ;
 Πῶς θὰ ξεχειμωνιάσουμε καὶ πᾶς θεὸς νὰ περνοῦμε,
 πὺ τίποτα δὲν ἔχομε, παιδιά μου, νὰ πουλοῦμε ;
 Τὸ σπῆτι μας ἐπόμενε χωρίς ψωμί καὶ λάδι,
 καὶ ἐδιάρμα (*) γκαὶ ὅλα μας τὰ ρούχα στὸ λιβάδι.
 Τὸ σπῆτι μας ἐπόμενε μὲ τὰ ξερά ντουβάρια,
 καὶ μδρεγαὶ νὰ λαλαθῶ (*), νὰ πάρω τὰ Φανάρια (*).
 Μὴ μοῦ ὑρεῦγετε ψωμί ἱατὶ μπουκιά δὲν ἔχω,
 καὶ ἐσεῖς ἀκόμ' ἀντέχετε, μὰ ὦ (*) πλιά δὲν ἀντέχω.
 Δὲν ἀντέχω πλιά τὴ γρίνα
 τῷ μπαϊδιῷ μ', ἀποὺ τὴ μπεῖνα.
 Λὲς καὶ νὰ ξαναζυμώσω, ἂν
 τὸ μπαϊδιὸ ψωμί νὰ δώσω ;

* Ἄλλη μάνα Ἀπεραθίτισσα, πὺ τὰ παιδιά της εἶχανε πᾶει στὴν
 Ἀθήνα γὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὸ βέβαιον θάνατον τοῦ
 γράφει ἀπὸ τὸ χωριό :

Δὲ θεὸς νῆρθετε πλιά βράδυ

πεινασμέν' ἂ τὸ λιβάδι.

1) Ἐανεπνίσαμε=Ἀναπνέσαμε.

2) Ἐπασαίνουμε=Ἐπήγαμε.

3) Ἐδιάρμα=Ἐπῆγαμε.

4) Λαλαθῶ=Τρελαθῶ.

5) Φανάρια=Τὰ βουνὰ Δ. τοῦ χωριοῦ.

6) Ὦ=Ἐγώ.

Ἐγλυτώσετε, καμένα,
 ἀλλὰ εἶναι ὡς ἰὰ μένα. (1)
 Κλαῖω καὶ μυρολοοῦμαι.
 πὺ τὴ μπεῖνα σας θυμοῦμαι.
 Κ' ἤθελα νὰ δῶ στὰ ξένα,
 ἂ μπερνάτε χορτασμένα.

Κι ἓνας γέρος, ἀρχοντοβασκός τοῦ χωριοῦ, θυμᾶται τὴν παλιὰ
 καλοπέραση καὶ ἀρχοντιά τοῦ πατιοῦ του καὶ βλέποντας τὴ σημερινή
 του κατάντια, λέει στὴ γριά του :

Ὡ κακορίζικη γριά, πὺ εἶν' ἀρχοδιά μας,
 λάδι δὲν ἔχει ὁ λύχνος μας καὶ εἶλα ἡ φωτιά μας.

Ἐνας ἄλλος Ἀπεραθίτης, πὺ τοῦχανε πάρει οἱ Ἴταλοι ὅλο του
 τὸ γέννημα (κριθάρι), πᾶει νὰ πλαγιάσει νηστικός καὶ τὴν ὥρα
 ἐκείνη τραγουδεῖ :

Ποιὸς ἤθελε νὰ μοῦ τὸ πῆ, ἐτσά πῶς θὰ ξεπέσω,
 νὰ κάμω τόσο ἔννημα καὶ νηστικός νὰ πέσω ;

Σὲ κάθε περιστατικὸ τοῦ χωριοῦ ἡ μοναδικὴ συζήτηση καὶ ἐγνοια
 εἶναι ἡ πείνα. Στὸ θάνατον μιάς γριάς, τὴ μυρολογοῦσε καὶ τὴς πα-
 ράγγελε ἡ ἐγγονή της :

Ἀμε, (1) λαλά μου, στὸ Θεό, μὰ σὲ κανένα μῆνα,
 ἐτοῦ (2) πὺ πᾶς θεὸς νῆρθετε γκι ἐμεῖς ἀποὺ τὴ μπεῖνα.
 Ἀ δεῖς καὶ τὸν ἀφέντη μου νὰ τοῦ πεις, λαλά μου,
 πῶς νηστικά καὶ ἀδελπνῆτα πέφτουνε τὰ παιδιά μου.

Ἀκόμα καὶ ἀνάμεσα στοὺς δεσμοὺς τῆς ἀγάπης μῆτρε ἡ πείνα,
 ἄλλους γὰ νὰ σπάσει, πὺ δὲν ἴταν δυνατοὶ καὶ ἄγνοι ἀλλὰ ἀπὸ
 συμφέρο καὶ ὑπολογισμό, καὶ ἄλλους γὰ νὰ σφίξει ἀκόμα καὶ στὴ
 δυστυχία πὺ πολὺ. Ἐνας νέος, βροσκοκτας γὰ πρόφραση τὴ δύσκολη
 κατάσταση, λέει στὴν κοπέλα πὺ τὸν ἀγαπᾷ :

Ἢ κατόστασ' ἔχει ζόρια,
 μόνου κάθα ἓνας χώρις.

1) Ὡς ἰὰ μένα=Γιὰ δικό μου λογαριασμό. πὺ πεινῶ καὶ πὺ σὰς
 θυμοῦμαι καὶ ὑποφέρο.

2) Ἀμε=Πῆγαμε.

3) Ἐτοῦ=Αὐτοῦ.

Μιά κοπέλα πάλι δὲν ἀντέχει στὸ χωρισμὸ τ' ἀγαπημένου της
καὶ τραγουδεῖ:

Ἡ κατάσταση μασὸ χω-
ρίζει καὶ δὲ ντὴν ἀντέχω.

Ἐκεῖνος ὅμως, πιστὸς στὴν ἀγάπη του, γιὰ νὰ τῆς δώσει θάρ-
ρος τῆς ἀπαντᾷ:

Νὰ τελειώσει ἡ καταστά-
ση κοντεύγει, μόνου βάστα.

Κάθε νέα καὶ νέος τοῦ χωριοῦ ἔχει τοὺς ξεχωρτους, τοὺς ἀτομικοὺς
τοῦ καημοὺς μὲ τὴν πείνα καὶ τὴ σκληριά, καὶ ὅπου δοθεῖ ἀφορμὴ θὰ
τοὺς πει καὶ θὰ τοὺς φανερώσει.

Μιά νέα κοπέλα, ποὺ τὰ μαλλιά της ἀσπρίσαν ἀπὸ τὴ δυστυ-
χία καὶ τὰ βάσανα τῆς φτώχειας, ξεμολογιέται σὲ στίχους τὸ φόβο της,
πὺς ἴσως τώρα δὲ θ' ἀρέσει τοῦ καλοῦ της:

Ἡ κατάσταση μὲ ψάρι-
νε καὶ δὲ θὰ μὲ γουστάρει.

Κι ὁλόκληρη πνίγεται στὸν πόνο τῆς καρδιάς της καὶ τῆς μοί-
ρας της:

Φταί' ὁ πόλεμος καὶ τὴ ζω-
ῇ 'τὰ κόλαση νορίζω.

Ποῦ περνῶ καὶ δὲ γλυτώνω
μιά ζωὴ 'εμάτη πόνο.

Ἡ τύχη κ' ἡ κατάσταση,
καρδιά μου, σὲ χαλάσασαι.

Σάσε (*), τύχη μου, τὸ χρόνο,
σὰ δὲ θεὸς νὰ σὲ μαλῶνω,

ἱατὶ ζωὴ δυστυχισμένα,
ποῦ πολὺ ἀπὸ κανένα.

Ὁχου, ἡ δόλια μου καρδιά,
πῶχει λογιῶ—λογιῶ σκληριά!

Παίρνει ὅμως τὴν ἀπόφαση νὰ βγεῖ νικητὰ στὸν ἀγῶνα τῆς
βιοπάλης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ λέει:

Λὲς νὰμ' ἄς μιὰν ἡμέρα,
νάργω στὸν ἀγῶνα πέρα;

1) Σάσε=Φτώχεια.

Εἶναι τὸνερό μου τῶνα,
πέρα νάργω στὸν ἀγῶνα.

Οἱ πὺς καλοπερασμένοι στὸ χωριὸ στὰ χρόνια τῆς πείνας ἦταν
οἱ βοσκοί. Πολλὲς βοσκοποῦλες, λοιπόν, τῶμα παίρνε πάνω τους καὶ
ὅλο πεισιμῶνανε μὲ τὴν περηφάνια τους τὰ παλικάρια τοῦ χωριοῦ.
Αὐτὰ πάλι, μὲ τραγουδάκια εἰρωνικά καὶ πεισματικά, ἀπαντοῦσαν
στὴν ἀκαταδεξιά τῶν κοριτσιῶν:

Ἡ κατάσταση τοῖς κάνει,
τοῖς βοσκοὶ μεγαλοῦσαν.

Ὅπου κάνουν ντ' ἀρθῶποι,
ἀφοῦ ζοῦνε μὲς σ' τοῖς τόποι (*).

Σὲ τραπέζι ἄμα μπᾶνε,
δὲν ἡξέρουσι νὰ φᾶνε.

Μὰ μὲ τὰ ζουλάκια (**) ντῶνε,
δὲν θέσι τώρα τρῶνε.

Πῶχει δεκαπέντε σπλῆνες (**)
καὶ μοῦ πέτεται (*) 'τὰ κείνες.

Ἡ ἀπάντησι ὅμως σ' αὐτὰ τὰ πειράγματα ἔρχεται ἔτοιμη καὶ
τὸ ἴδιο πειραχτική καὶ ἀπὸ τίς βοσκοποῦλες:

Καὶ τὴ γκαλὴ κατάσταση,
πὲς μου, εἶναι δὲν εἶχαι;

Καὶ στὸ τραπέζι ξέρουσι
νὰ φᾶσι (*) καὶ νὰ φέρουσι.

Οἱ λιμοζευγάδες (**) μόνου
ἐπεινοῦσα γκάθα χρόνο.

Πολυζήτητα στὸν καιρὸ τῆς πείνας, ὅπως ὅλα τ' ἄλλα τρώφειμα
στὸ χωριὸ, ἦταν καὶ τὰ χοιρινά καὶ γιὰ νὰ τὰ βοεῖ καὶ αὐτὰ ὁ
Ἄπεραθίτης, ἔπρεπε νὰ πατήσῃ τὰ βουνὰ καὶ νὰ περπατήσῃ πολλὰς
ἡμέρας μιά μακρινὴ κακοστρατιά γιὰ νὰ φτάσῃ στὸ χωριὸ τῆς Κοιμα-
κῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα ν' ἀγοράσῃ μερικὰς διᾶδες. Μιά μέρα, λοιπόν,
ἔνα «κοπέλι» ὡδηγοῦσε γιὰ καὶ τὸ γαϊδούρι του, ποῦ τὸ φώναζε
«καραμπινιέρη», γιὰτὶ ἦταν καὶ αὐτὸ κλισιακό καὶ πεισματικό
ὅπως οἱ Ἱταλοὶ καραμπινιέροι τοῦ χωριοῦ. Τὸ φτωχὸ ζῶ, ἀγαμὸ καὶ

1) Τόποι=Τὰ μακρινὰ μέρη τοῦ χωριοῦ ποῦ ζοῦνε οἱ βοσκοί.

2) Ζουλάκια=Κατοικίαι.

3) Σπλῆνες=Εἰρωνικά, τίς κατσίκες.

4) Πέτεται=Καμαρώνεται.

5) Νὰ φᾶσι=νὰ φᾶνε.

6) Οἱ λιμοζευγάδες=Οἱ πεινασμένοι γεωργοί.

αὐτὸ κι ἀδυνατισμένο ἀπὸ τὴν κακοπέραση, δὲν ἄντεχε νὰ περπατή-
σει καὶ σταματοῦσε λαχανιασμένο γάθε λίγο. Καὶ τὸ «κοπέλι» τὸ-
τοῦ λέει αὐτὰ τὰ θερμοσορικά κοτσάκια:

Δὲν ἦσου, καραμπινιέρη,

ἰὰ τὴ Γκωμιακῆς τὰ μέρη.

Δὲν ἦσου ἰὰ τὴ Γκωμιακῆ,

μ' ἀφοῦ εἶ' ντὰ κρομβούδια 'κεί;

Μὲ τέτοιους στιχομυθιχοῦς διαλόγους καὶ κοτσάκια γιὰ κάθε πε-
ρισταπικὸ τοῦ χωριοῦ φαιδρύνονται λίγο οἱ ὀλιβερεὶς στιγμὲς πού ζεῖ
μέσα στὴν πείνα του καὶ στὴ σκληριά του. Ὅμως, ὅσο χαριτωμένοι
κι ἂν εἶναι, κλείνουν μέσα τους ὅλο τὸ μέγεθος τῆς δυστυχίας του
καὶ φανερῶνουν ὅλη τὴ λαχτάρα τῶν πεινασμένων. Ὅπου συναντη-
θοῦν ἀγῶνα μὲ κορίτσια, ἀφοῦ ποῦνε γιὰ τῆς ἀγάπης τοὺς καη-
μούς, θὰ γνωρίσουν τὸ τραγοῦδι τους εἴτε στὴ σκληριά, εἴτε στὴν πεί-
να. Ὁ ἕνας θὰ πεῖ τὴ λαχτάρα του, ὁ ἄλλος τὸν νασημὸ του κι ὅλοι
μαζὶ ὕστερα θὰ βγοῦν ἔξω καὶ θὰ τραγοῦδίσουν τὰ «κοτσάκια» τους,
πού γίνονται πιά «κοτσάκια» ὅλου τοῦ χωριοῦ, κ' εἶναι τὸ δικό του
τὸ μαράζι καὶ τὸ παράπονο πού κλείνεται μέσα σ' αὐτὰ:

Πό' σκληρῶθηκες, πατρίδα,

μπόλικο (!) ψωμί δὲν εἶδα,

λέει μιά κοπέλα, καὶ τὴ συμπληρώνει ἄλλη:

Ὁχου, Θεέ, καὶ πὼς βαστῶ

μὲ τὸ ψωμί τὸ μοιραστό (!).

Ποῦρχεινεν ἡ διανομή,

δὲν ἐκατόλαβα ψωμί,

Κ' ἡ κατάσταση σὰ σάσει (!).

Θέ νὰ πάρει τὸ μοῦρσι.

Μιά—μιά, θὰ πεῖ ὕστερα τὰ δικά της:

—Εβαρέθηκα νὰ πλύνω

τὰ σκουτέλια τῶ γκατοῖνω (!).

Ὅπου μ' ἔφαεν ἡ γρίνα,

νὰ μοιράζω τὴ γκατοῖνα, ἔφαεν κατὰ!

Δὲ μπορὶ νὰ σοῦ συστήνω

τὴν οὐσία τῶ γκατοῖνω.

1) Μπόλικο=Ἀφθονο

2) Πού μοιράζεται στὸ τραπέζι καὶ ὄχι στὶς διανομές.

3) Σάσει=Φτιάσει.

4) Κατοῖνω=Ἀρванό, ἀλεύρι στὸ τηγάνι.

—Κ' ἡ κατάσταση δτινα

σάσει δὲ θὰ τῶς κατοῖνω.

(Γ)άλα τοῦ κουβιού (!) θὰ πίνει,

κι ἄλλη τόσο θὰ νὰ ἴνεις

—Ποῦ δὲ μοῦ φεύγει ἂ τὸ μυαλό

ἐκεῖνο τὸ χορτόαλο (!).

—Νάχαμε, καμένες, μιά με-

θύρα (!) οὔκα νὰ τὰ φᾶμε.

Καὶ πὸν (!) εἴχαμε, καμένες,

δυὸ ψωμάρες φαρινένες.

—Μὴ σὲ γνωρίζει ἰὰ τὴ λῶρδα (!)

μὰ κι εὐτὴ εἶ' ντῶρα μόδα.

—Ποῦ θὰ σὲ τσίζω, ἔλα,

βελανόψωμο (!), κοπέλα.

—Ἐμεῖς δὲ ντῶμε βελανό-

ψωμο μόνου τοῦ τῶρμ' ἄγνῳ.

—Τοῦ πολέμου ἡ ἀνέχει-

α, Θεέ μου, πὼς μὰς ἔχει!.

—Τοῦ πολέμου ἡ ἀνωμα-

λία δὲ ντελειώνει ἀκόμα;

—Νευραστένεια καὶ φτίση

ἡ κατάσταση θ' ἀρῆσει.

—Τὰ νεῦρα μου ὡς τὸ λαμό

ἦρθαι μὲ τὸ μπόλεμο.

—Θὰ περᾶσωμεν ἀκόμα

ἔναν ἔρημο χειμῶνα...

—Σ' το' Ἀέας τὸ ἔρημο νηοί

δὲ θ' ἀπομεινουν οἱ μισοί...

—Θὰ θυμοῦμεστα τὰ χρόνια

πὸ' δειπνοῦμα μὲ λαμόνια.

—Ἀποὺ τὸ σαρανταῖνα

πόσα 'χομε περασμένα!...

Πόσα πέρασεν ἀλήθεια τὸ φτωγὸ καὶ ἔρημο Ἀπεράθου ἀπὸ τὴν
πείνα καὶ τὴ σκληριά κάτω ἀπὸ τὴ βαρὰ καὶ κτηγόδη ξενικὴ κυ-
ριαρχία, στερημένο ἀπὸ ὅ, τι ἀποτελεῖ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς, μὴτε μὲ τὰ
δικὰ του τραγοῦδια μπόρεος νὰ μᾶς τὸ πεῖ, μὴτε κι ἄλλο «κανένα
στόμα, δὲν τῶρε καὶ δὲν τῶρε ἀκόμα» κ' ἴσως ἀγῆσει πολὺ ἀκόμα
νὰ μᾶς τὸ πεῖ μαζὶ μ' ὅλο τὸ μεγάλο δράμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

1) Τοῦ κουβιού.

2) Χορτόαλο=Χόρτα μὰ γάλα γιατί δὲν εἶχαν νὰ τοὺς βάλουν λάδι.

3) Μεθύρα=Κιούρα.

4) Καὶ πὸν=Καὶ νὰ ἦταν νά...

5) Λῶρδα=Πείνα.

6) Βελανόψωμο=ψωμί ἀπὸ βελάνια.

Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ, βγαλμένη πάλι ἀπ' τῶν Ἑλλήνων τ' ἅγια κόκκαλα, σπαθὶ καὶ σὺλλιγγα ζωσμένη, ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ λεύτερα βουνὰ τῆς πατρίδας, ἀπὸ στεριᾶς καὶ μακρινῆς θάλασσης καὶ ξαναγυρίζει στὴν αἱματομένη ἑλληνικὴ γῆ. Στὸ πέρασμά της ἀνασαίνουν στεριᾶς καὶ πελάγη καὶ ὅλα τὰ μεγάλα δόματα τῶν Ἑλλήνων ζωντανεμένα, ξαναπερνοῦν μέσ' ἀπὸ τὴ φαντασία τους καὶ θερμαίνουν τὴν ψυχὴ τους. Σὰν ἀναβάφτισμα δέχονται κάθε καινούργιο μὴνυμὰ τῆς καὶ σὺν ἀναστάσιμες καμπάνες ἀντηχεῖ στ' αὐτὰ τῶν σκλάβων ἡ κλαγγὴ τῶν ὀπλων τῆς.

Φτάνουν, λοιπόν, καὶ στὸ νησί τῆς Νάξου ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 44 τὰ χαρούμενα μνημόματα γιὰ τὴ γυγίγορη καὶ τελικὴ ἀπελευθέρωσή του καὶ ὅλοι βλέπουν νὰ ροδίζει πάνω ἀπὸ τὰ γαλιῖα του βουνὰ ἡ χρυσὴ ἀνατολὴ τῆς Λευτεριάς.

Σιγαροῦν καὶ ἀναγαλλιάζουν οἱ ψυχές, μ' ἀπὸ ποῦ ἄλλου, ἐξὸν ἀπ' τ' Ἀπεράθου, θ' ἀκουστεῖ πάλι τὸ τραγοῦδι στὸ νησί γιὰ τὶς καινούργιες μέρες ποῦ φτάνουν;

Ἡ γερμανικὴ μπότα, ἂν καὶ τρομαγμένη, ἀντηχεῖ ἀκόμα μέσα στὰ καλντερυῖμα τοῦ χωριοῦ, μὰ τῆς χαρᾶς ἡ χαρὰνγὴ γλυκοχαράζει καὶ τὰ τραγοῦδια προμηνᾶν τὸν ἥλιο ποῦ σὲ λίγο θὲ νὰ βγεῖ :

Λένε ἱὰ τὴν Ἑλευτεριά πὼς γλῆθορα σιμένει
καὶ θὲ νὰ πάψου ντὼ φτωχὼ τὰ βάσανα κ' οἱ πόνοι.

—Ἡπλωσεν ἡ Ἑλευτεριά
στὴ θάλασσα καὶ στὴ στεριά.

Χαλάλι καὶ τὰ βάσανα καὶ οἱ ἀπεθαμένοι,
ἀφοῦ καὶ πάλι ἡ Ἑλλὰς ἑλευτερὴ θὰ μένει.

—Ἡ Ἑλευτεριά φτάνει

καὶ ὁ κόσμος πλιά θὰ εἶναι (1)

Πάρτε ἄερα Λευτεριάς ποὺ καθαρὸς φυσεῖ,
κι ἐκείνος ὁ κακὸς καιρὸς ὁ περσμένος πάει.

—Ἡ Ἑλευτεριά ξετόνι-

σε (2) καὶ ἄερας τοῦ μάς δάνει.

Πᾶν' οἱ καιροὶ οἱ σκοτεινοί, οἱ μυσροστολιζέμενοι,
ποῦχαι ντὴ μπατρίδα μας ἀπὸ παντοῦ ζωσμένη.

—Λευτεριά θὰ ξαναδοῦμε

1) Θὰ γειάνει, θὰ γίνει καλά.

2) Ξετονῶ=Ξεπροβάλλω, φτάνω, φαίνομαι.

και χαρά σέ μας πού ζοῦμε.
Τά πράματα θά ἀσούνε μέρα μέ την ἡμέρα,
κ' οἱ σκλάβοι θ' ἀνεσάνουνε τῇ λευτεριάς ἀέρα.
— Ἐφεί, ὡς τὸ νύκρ' αἶμα,
θὰ σάσει ἡ κατάστασι.
Πολλὲς μανάδες κι ἀδερφές 'ντύθησαν μαυροφόρες,
'ἀ νῆρθουν οἱ εὐχάριστες σημερινές μας ὥρες.
— Ἡ σκλαβιά μας πλὴν τελειώνει,
καὶ χαλάει τόσοί πόνοι.
'Εφεί θ' εἴ ν' ἀνοίξουνε κόκκινα τὰ λουλούδια
καὶ μ' αἵματα παλκαριῶ θ' εἴ νὰ γραφεῖ ντραουδία.
— Κι ἂ τὰ αἵματα πό' χόδη—
σαν ἡ λευτεριά 'νεστήθη. (1)

Ἀπὸ τὰ ψηλὰ καὶ λεύτερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδας, πού τ' ἀστα-
λένια μπροῦστα τῶν ἀνταρτῶν κρατοῦν τὸν πυρὸς πῦρ φωτίζει τὸ δρόμο
τῆς λευτεριάς καὶ γίνεαι τὶς χροῖες τὸν ἀχνίτες στὶς σκοτειναισμένες
πολιτεῖες καὶ στὰ καταχγιασμένα ἀπὸ τὴ σκλαβιά χωριά, κατεβαί-
νουν διόδους πνοές, πού φτάνουν ὡς τὰ πύθ ἀπόμερα χω-
ριοῦν τῆς πατρίδας. Γεμῖτες περηφάνια κ' οἱ κοπέλες τ' Ἀπε-
ραθιῶν, πού μαθαίνουν τὰ κατορθώματα αὐτῶν τῶν ἡρώϊκων πα-
ιδῶν τῆς Ἑλλάδας, τοὺς τραγουδοῦν :

Ἀντάρτες, ποῦστε στὰ βουνὰ καὶ πολεμᾶτ' ἀκόμα,
εἰσεῖς ἐλευθερώσετε τὸ Ἑλλάδας μας τὸ χῶμα.
Τὸ ὅμα τὸ ἀντάρτικο μασὲ ἐλευθερώσει
καὶ θὰ τελειώσει ἡ σκλαβιά, τὰ βάσανα κ' οἱ πόνοι.
Ποὺ μᾶς ἐλευθερώνουνε οἱ Ἕλληνες ἀντάρτες
κ' εἶν' οἱ καρδίες μας μέ χαρὰ ἀληθινὴ ἑμάτες (2).
Κάθε ψυχὴ Ἑλληνικὴ πρέπει βαθιὰ νὰ νιώσει,
τὸ ὅμα τὸ ἀντάρτικο πῶς θ' εἴ μᾶς ὥσει.
Σήμερα κάθε Ἕλληνας πρέπει νὰ καταλάβει
πῶς ἂν ελπίεπε κι εἰσεῖς θύμωσα πάντα σκλάβοι.
Ποὺ θυσιάζου ντὴ ζωὴ 'ἰα τὴν Ἑλευτεριά
καὶ τ' ὀνομά τους θὰ γραφεῖ χρυσοῦ στὴν ἱστορία.

Στὶς 12 τ' Ὀκτώβριον οἱ Γερμανοὶ ἐτοιμάζονται νὰ ἐγκαταλεί-
ψουν τὸ νησί. Καίνε τὰ περὶ αἰῶνιὰ τους, ἀντινίσουν τὶς ἀπορῶσεις
τους κι ἀγγαρεύουν τὸν κόσμον νὰ μεταφέρει τὶς ἀποσκευές καὶ τὰ

- 1) Τὰ κοτσάκια αὐτὰ τὰ βάζω κάτω ἀπὸ τὰ τραγουδιὰ ὅχι γιὰ τὴν τρα-
γουδηθῆσαν μαζί, ἀλλὰ γιὰ τὴν ταυτίζουσαν στὸ νόημα καὶ μοιάζουν μ' ἐπὶ δὲ
(τοῦ αἰσῶμα) τους.
- 2) Γεμάτες.

πολεμοφόρῳ τοὺς στὴ Χώρα τοῦ νησιῶ. Σὺγχρονα ὅμως μὲ τίς ἐτοι-
μασίες αὐτῆς τῶν Γερμανῶν, οἱ ἀπορῶσεις τῆς ἀντίστασης τοῦ νησιῶ
ἐτοιμάζονται καὶ ξεσηκώνουν τὸ λαὸ τοῦ, νὰ μὴν τοὺς ἀρῶσει νὰ φύ-
γουν ἀνετόλμητοι καὶ ἀτιμώρητοι γιὰ τὰ ἐγκλήματα τοὺς ἀπὸ τὸ νησί.

Καὶ τ' Ἀπεραθῶν, πού δὲν ἔχει μονάχα νὰ τραγουδεῖ μὴ καὶ νὰ
πολεμᾷ καὶ πού εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἀντίστασης τοῦ νησιῶ στὰ χροῖα
τῆς σκλαβιάς, πέρνει μὲ τὰ παλκαρία του ἡρώϊκῳ καὶ πρωτοπόρῳ
μέρος στὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως του. Οἱ ἀντάρτες του,
μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ναξῶτες, πολιορκοῦν τὴ Χώρα, πού βρισκονται
κλεισμένοι οἱ Γερμανοί. Σὲ βοήθειά τοὺς ἔρχεται κι ἓνα τμήμα Ἱερο-
λοχιτῶν ἀπὸ τὴ Χίο κ' ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες σκληρῆς μάχης καὶ
βομβαρδισμοῦ τοῦ Κάστρου ἀπὸ συμμαχικὰ πλοῖα καὶ ἀεροπλῖνα οἱ
Γερμανοὶ πᾶνονται ὅλοι αἰχμάλωτοι.

Τὸ νησί ἀνασαίνει πάλι λεύτερο ὕστερα ἀπὸ τρεῖς χροῖα σκλα-
βιάς. Οἱ ἐλευθερωτὲς γυρίζοντας στὸ χωριὸ ἀποθεώνονται ἀπὸ τὸν
κόσμον, καὶ μὲ χοροὺς καὶ τραγουδιὰ ὅλοι μαζὶ γλεντοῦν τώρα στὴν
Πλάτσα τοῦ χωριοῦ τῇ λευτέρῃ ζωῇ πού ἀρχίζει.

Τὰ πύθ πολλὰ παυνέματα τὰ λένε στοὺς ἀντάρτες :

Ἦρθανε καὶ φέραν οἱ ἀ-
ντάρτες τὴν Ἑλευτεριά.
Ἦρθανε οἱ νικηφόροι
στὸ χωριὸ μὲ δίχως ζόρι.
Δαφνοστράωστε τοιοὶ στράτες
νὰ περάσουν οἱ ἀντάρτες.
Καὶ στὸ γκάθα ἓνα πᾶνευ
ἓνα δάφνινο στεφάνι.
Πό' διώξετε τοιοὶ (Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι)
κι εἰμῶσα ὑπερήφανοι.
Ἐδιάσῃ (1) στὸ μέτωπο
ὅλοι μὲ τοῦτο ντὸ σκοπό.
Μπράβο σας, ἐλευθερωτὲς,
καὶ νὰ κνᾶτε πάντοτε.
Ὅπό (2) φάνητε γενναῖοι,
σὰ ντίζοι Ἕλληνες τὸ ἀρχαῖο.
Ὅπό φάνητε, ἀντάρτες,
σὰ ντίζοι ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες.
Τῶν Ἀξιώτων ἡ ἀντρεία
θὰ γραφεῖ στὴν ἱστορία.
Ζήτη τῶν Ἀπεραθῶν
καὶ τῶν Ἱερολοχιτῶν.
Ἐπολεμήσετε, παιδιὰ,

1) Ἐδιάσῃ = Ἐπῆγαν.

2) Ὅπό = Ὅπου.

διότι βάρει με

ἀκόμα δὲν ντὴν ἥνωσα.

ἀκόμα δὲν ντὴν ἡνιωδα.

Μα τα σκεφτείτε ή ή
πό' κάναμε μέσ στη σκολή (*)!

παρα σκληρία να διαρκεί

3) ... Πώς είναι αλήθεια.

- 6) Τῇ Γαλλικῇ σχολῇ Οὐρσουλινῶν Νάξου που ἦταν οχυρωμένο.

Γερμανοί.

1950

δὲν ἡξέρει εἶντα τρέχει :

ἡ πελ. ευθέρωση.

18

Κι ὅλοι ἐπρίστησαν ἅ την ἀ-
λάδωτη νεροκατοίνα.
Πῶς τ' ἀντέξαι' ὅλα κείνα,
πό' περάσαι' ἅ τὴ μείνα.
Μέ τὴ λαχτάρα στὴ γκαρδιά,
τ' ἀντέξαι' ὅλα στὴ σκαβιά.
"Ὅτ' ἐστέκαμε καὶ 'ζούμα,
μὰ τὴ Λευτεριά 'ζητούμα.
Κι ὅλοι σήμερα γλεντοῦμε,
ποὺ τὴν ἐξανασθοῦμε.
Ξανασθοῦμε Λευτεριά,
καὶ κλαί γκαὶ τὰ μωρὰ παιδιά.
Λευτεριά θαροῦμε πάλι
καὶ τὰ βάσανα χαλάλι.
Θὰ σάσει πάλι τὸ νησι
κι ὅς ἐπεθάνα γκ' οἱ μισοί.
Θάρβουσιν ὅλα βολικά
καὶ φασπόθια (!) μπόλικά.
'Ετέλειωσαν ἡ κατοχὴ
καὶ θὰ γλυτώσουν οἱ φτωχοί.
'Αέρας Λευτεριάς φουὰ
καὶ ντροσερεύει τὰ νησά.

Τὸ ἔσπασμα σ' ὅλους τοὺς τόνους τῆς ἀπολυτρωτικῆς λαχτά-
ρας τοῦ χωριοῦ πού, μ' ὅλα τὰ μαρτύρια τῆς πείνας καὶ τῆς σκλα-
βιάς, δὲν τοῦ εἶχε λείπει ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς��ποδούλωσης τῆς
πατρίδας, τὸ τρελὸ πανηγύρι τῆς ἀπελευθέρωσης, πού μέσα στὰ
τραγουδία αὐτὰ μᾶς φέρνει ἀκόμα σήμερα στ' αὐτιά μας ἕνα γλυκὸν
ἀντίλαλό του, δὲ μᾶς φανερώουν μονάχα πῶς ἐνωσε, πῶς χίρηκε
καὶ πῶς τραγουδῆσε τὴ Λευτεριά του τ' Ἀπεράθου. Ἐκεῖνο πού πύ-
πολὸν ἀξίζει νὰ προσεχτεῖ καὶ πού μόνο μπορεί νὰ δίνει ἀξία σ' αὐ-
τοὺς τοὺς στίχους εἶναι ἡ ἔξαρση τῆς λαϊκῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, ἔξαρση
ἡρωϊσμοῦ καὶ θυσίας, πού ἔφερε τὸ λαὸ μας στὴν πρωτοπορεία τοῦ
ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τῶν Ἐνωμένων, ἐνάντια στοῖ φασισμό καὶ
στὴν πύο πτηνώδη βία, Ἐθνόν.

"Ἄλλῃ ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰσθηματικὴ ἀξιολόγηση θάνα ψεύτικο
στολίδι καὶ δὲν ταιριάζει στ' Ἀπεραθίτικα πολεμικὰ
τραγουδία, ὅσα μπόρεσα καὶ μάζεψα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο. Ἄν
τὰ διαβάσουν ἄνθρωποι, πού μέσα στὶς τραγκιώτερες στιγμὲς τῆς πα-
τρίδας μας καὶ τοῦ λαοῦ μας εἶχαν κλειστὰ μαζί με τὰ παραθύρια τῶν
γραφείων τους καὶ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς τους καὶ δὲν ἔβλεπαν τὸ αἷμα
καὶ δὲν ἄκουγαν τοὺς βόγγους καὶ δὲν τοὺς δρόσίζαν οἱ ἡρωϊκὲς πνοὲς
τῆς Λευτεριάς πού φουοῦσαν ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τ' ἀκρογμάλια τῆς Ἑλ-

1) Φασπόθια=Φαγοπότια.

λάδας, θὰ βοῦνε καὶ τὰ ἔσπασμα αὐτὰ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς μόνο σὺν
στιγμογραφικὰ κατασκευάσματα, χοροὶς καμμιὰν ἄλλην ἀξία, κόρη κι ὁμοο-
φία. "Ὅσοι ὅμως ἀγωνίστηκαν ἢ στάθηκαν δίπλα στὸν ἀγώνα τοῦ
λαοῦ μας γιὰ τὴν υπεράσπιση τῆς τιμῆς καὶ τῆς Λευτεριάς τῆς Πα-
τρίδας, ὅσοι φόρεσαν τὴ στολὴ τοῦ στρατιώτη καὶ τὴν πορφύρα τοῦ
μαρτυριοῦ κι ὅσοι πιστοὶ καὶ ζωηνοί, τέλος, ἄκουσαν τὴν ἀρχαγγε-
λικὴ φωνὴ τῆς Ἀνάστασῆς τῆς, θὰ δοῖνε μέσα σ' αὐτὰ τὴν ἴδια
ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδας.

Μπορεῖ, ὡστόσο, ν' ἀξίζουν καὶ κάτι ἄλλο αὐτὰ τὰ τραγουδία.
Νάνα ἡ ἀρομὴ καὶ νὰ βοεθοῦνε ἀξιότεροι ἀπὸ μένα καὶ νὰ
ξεκινήσουν γιὰ τὰ βουνὰ καὶ τίς κοινοταχοῦλες τῆς Ἑλλάδας, ἐκεῖ
πού ἀρματομένος ὁ λαὸς μας ἔστηνε τὸ χορὸ τῆς Λευτεριάς ἢ τοῦ
θανάτου καὶ νὰ μαζέψουν μαζί με τὰ αἱματόβροχτα λουλούδια
τους καὶ τ' ἀντρεϊόμενα τους τραγουδία. Τέτοια μεγάλα σημάδια
ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ μας δὲν πρέπει νὰ τ' ἀφήνουμε νὰ σβή-
νουν καὶ νὰ χάνονται στὴ λήθη τοῦ χρόνου.

"Ἄς εἶναι τόσο φτωχὸ αὐτὰ πού μπόρεσα νὰ δώσω κι ἐγὼ ἀπὸ
τὸ φτωχὸ τ' Ἀπεράθου.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τυπώθηκε τὸν
Ἰούλιον τοῦ 1946, μετὰ ἔξοδον τῆς
ἐφημερίδας «Ναζιτικὸν Μέλλον»

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ :

ΟΔΟΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 15
ΑΘΗΝΑ